

**”Meissä naisissa on uskomattoman paljon voimaa,
kunhan se vaan otetaan käyttöön”**

Vallan näkökulmia Satasärmäinen nainen -kilpakeruussa

Saimi Ruuttunen

Pro gradu -tutkielma

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot, kulttuurihistoria

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Maaliskuu 2025

Turun yliopiston laatu järjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck –järjestelmällä

Pro gradu -tutkielma

Arkistoalan ja asiakirjahallinnan maisteriopinnot, kulttuurihistoria

Saimi Ruuttunen

” Meissä naisissa on uskomattoman paljon voimaa, kunhan se vaan otetaan käyttöön” –

Vallan näkökulmia Satasärmäinen nainen -kilpakeruussa

Sivumäärät: tutkielman sivumäärä 64, liitteiden sivumäärä 6

Pro gradu -tutkielmani aihe on vallankäyttö kolmesta eri näkökulmasta: arkistojen vallankäyttö, kirjoittaminen ja valta sekä perheiden valtarakenteiden kuvaukset. Alkuperäisaineistonani on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Kalevalaisten Naisten Liiton vuosina 1990–1991 järjestämä Satasärmäinen nainen -kilpakeruu, jossa pyydettiin vastaajia kirjoittamaan ”suorasukaisesti ja kaihtelematta, millaista on olla suomalainen nainen”. Aineistossani on 1910-, 1930- ja 1950-luvuilla syntyneiden naisten tekstejä.

Tutkimuskysymykseni on, miten vallankäyttö näkyy arkistossa ja varsinkin SKS:n toiminnassa, ja millaisia kynnyksiä esimerkiksi lähtökohtaisesti kaikille avoimien kirjoituskeruiden tiellä on. Tutkin myös, millainen tila naisilla ja heidän luomillaan aineistoilla arkistoissa on. Lisäksi tutkin Satasärmäinen nainen -keruun vastauksia valtanäkökulmasta. Millaista vallankäyttöä vastaajat ovat kohdanneet ja miten he itse ovat käyttäneet valtaa? Tutkimuksessani hyödynnän muistitietotutkimuksen ja elämäkertatutkimuksen metodeja. Tärkeimpinä lähdeveksinani ovat Ulla Pielan toimittama *Aikanaisia. Kirjoituksia naisten omaelämäkertoista* (1993), Ulla Savolaisen ja Riikka Taavetin toimittama *Muistitietotutkimuksen paikka* (2022) ja Outi Hupaniitun ja Ulla-Maija Peltosen toimittama *Arkistot ja kulttuuriperintö* (2021).

Arkistot muodostuvat sen perusteella, minkä arkistonhoitajat kokevat tärkeäksi ja säilyttämisen arvoiseksi, ja tämä näkökulma vaihtelee ajasta, paikasta ja arkistosta riippuen. Valtakunnallisten arkistojen vastapainoksi pienemmät yhteisöt ovat perustaneet omia arkistojaan, joissa kuuluu niidenkin ryhmien omat äänet, jotka muuten hukkuvat virallisiin arkistoihin. Naisten aineistoja suomalaisissa arkistoissa on jonkin verran, mutta on myös paljon ihmisryhmiä, joiden ääni sukupuolesta riippumatta ei arkistoissa kuulu. Arkistojen hiljaisuuksiin vaikuttaa moni asia, ja niitä arkistonhoitajien pitäisi tutkia ja pyrkiä korjaamaan parhaansa mukaan. SKS:n keruusiin osallistumisesta saattaa estää esimerkiksi kielitaidon puute, kirjoittamisvaikeudet ja se, että keruutoiminta on suhteellisen huonosti tunnettua. Helposti keruusiin vastaa hyvin homogeeninen joukko ihmisiä, mikä voi luoda vääristyneen kuvan aiheesta.

Satasärmäisen naisen vastaajat kertovat kokemuksistaan niin vallankäytön kohteina kuin itse vallankäyttäjinä. Vallankäyttäjinä näyttäytyvät useimmiten vanhemmat, aviomiehet ja anopit. Jotkut ovat päättäneet ottaa vallan omiin käsiinsä huolimatta siitä, että ympäristö yrittää kontrolloida heitä. Kirjoittajien omaa vallankäyttöä on esimerkiksi kouluttautuminen ja työn tekeminen, omien rajojen asettaminen tai vaikkapa ajokortin hankkiminen ja uuden harrastuksen aloittaminen. Näen myös kirjoittamisen vallankäyttönä.

Tulevaisuudessa olisi tärkeää, että arkistonhoitajat ja tutkijat huomioisivat arkistojen hiljaisuudet paremmin ja pyrkisivät korjaamaan niitä. Keruukutsujen pitäisi tavoittaa laajempi joukko ihmisiä. Tärkeää olisi myös se, että keruista tehtäisiin mahdollisimman saavutettavia.

Avainsanat: kulttuurihistoria, arkistoala, valta, kirjoittaminen, muistitieto, kirjoituskilpailut, elämäkerrat, naiset, feminismi, sukupuoli

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Aihe ja tutkimuskysymykset	4
1.2	Alkuperäisaineisto	6
1.3	Tutkimuskirjallisuus, metodologia ja tutkimusetiikka	8
2	Arkistojen valta-asema	15
2.1	Mitä arkistojen valta tarkoittaa?	15
2.2	Arkistojen hiljaisuudet ja niiden vaikutukset naisten arkistoaineistoihin	22
2.3	SKS ja kilpakeruiden valta-asetelmat	27
3	Satasärmäinen nainen ja vallankäyttö	35
3.1	Kirjoittamisen merkityksiä ja naisten kirjoittaminen vallan välineenä	35
3.2	Valta naisten omilla käsissä	44
3.3	Naiset vallankäytön kohteena perheessä ja parisuhteessa	50
4	Loppuluku	56
	Lähteet	59
	Liitteet	65
	Liite 1. Satasärmäinen nainen -kilpakeruun keruuesite	65
	Liite 2. Tutkielmassa viitatuilla Satasärmäinen nainen -kilpakeruun vastaukset	69

1 Johdanto

1.1 Aihe ja tutkimuskysymykset

Hän paneutui täysin muistelmiensa pariin. Hänen elämänsä oli ollut kaiken kaikkiaan rikasta kypsyttävää ja kaikinpuolin kasvattavaa. Nyt hän sai elää sen kaiken uudelleen kuin sivusta katsojana. Välillä hymyillen ja taas toisen kerran murheellisin ilmein hän kävi läpi elämänsä taipaletta.¹

Oheisessa katkelmassa vuonna 1932 syntynyt nainen kuvaa hetkeä, jolloin on yksin ja alkaa kirjoittaa elämänsä tarinaa ylös. Innoittajana tähän on toiminut suomalaisia naiselämäkertoja kerännyt Satasärmäinen nainen -kilpakeruu, jonka järjestivät Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) ja Kalevalaisten Naisten Liitto vuosina 1990–1991.

Pro gradu -tutkielmani pääteemana on vallankäyttö. Tarkoitan vallankäytöllä sitä, että jollakulla on mahdollisuus toimia, miten itse haluaa, tiettyjen rajoitusten puitteissa. Valta on mahdollisuutta toimia itselleen edullisella tavalla. Valta voi olla yhteiskunnallista, kuten instituutioiden tai vallanpitäjien käytössä olevaa, tai sitten pienemmässä mittakaavassa, kuten perheessä tapahtuvaa: vanhemmat ovat lapsiinsa nähden valta-asemassa. Ranskalainen filosofi Michel Foucault on eräs tunnetuimmista vallan käsitettä määritelleistä ajattelijoista. Hänen mukaansa valtaa on kaikkialla, ja kaikki ovat osallisia valtasuhteisiin ja niiden ylläpitämiseen. Hänen mukaansa valta ei vain alista, mutta myös tuottaa erilaisia normeja, joihin ihmiset mukautuvat ja joita he itse vahvistavat, usein tiedostamattaan. Feministinen esimerkki Foucault'n teorioista on se, että naiset sisäistävät yhteiskunnan patriarkaalisen katseen ja päätyvät sen takia esimerkiksi tavoittelemaan normien mukaista ulkonäköä muun muassa karvoja poistamalla.² Tutkin vallankäyttöä kolmen eri teeman kautta: valta arkistoissa, kirjoittaminen ja valta sekä perheiden valta-asetelmien kuvaus Satasärmäisen naisen vastauksissa.

Tutkielmani jakautuu kahteen osaan, joista ensimmäisessä tutkin aineistoani arkistonäkökulman kautta, tarkemmin sanottuna arkistojen vallankäytön näkökulmasta. Vallan tutkiminen on mielestäni kiinnostavaa, koska se vaikuttaa oikeastaan kaikkiin asioihin: siihen, mitä näemme ja siihen mitä koemme. Valta vaikuttaa myös historiankirjoitukseen, johon vaikuttaa yhteiskunnassa vallitsevat valtarakenteet, joihin puolestaan arkisto instituutiona vaikuttaa. Arkistoa on historiassa pidetty neutraalina instituutiona, mutta 1980-

¹ SKS KRA. SATA 697–722. 1991.

² Kantola 2010, 84-85.

luvulta alkaneen postmodernin käänteeseen myötä sen roolia vallankäyttäjänä on alettu ymmärtää paremmin. Varsinkin kanadalaiset Terry Cook ja Joan M. Schwartz ovat olleet aktiivisesti tuomassa esiin arkiston merkittävää valtaroolia yhteiskunnassa. Arkiston toimintaan ja arkistointipäätöksiin vaikuttavat ympäröivän yhteiskunnan valtarakenteet ja asenteet, eikä se siksi voi olla koskaan täysin neutraali. Koska aineistoni on talletettu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon, keskittyy vallan tarkastelu juuri SKS:n arkiston toimintaan. Pohdin, miten vallankäyttö näkyy arkistoissa ja varsinkin SKS:n toiminnassa, ja millaisia kynnyksiä lähtökohtaisesti kaikille avoimien kirjoituskeruiden tiellä on. Tutkin myös, millainen rooli ja tila naisilla ja heidän luomillaan aineistoilla on arkistoissa. Kalevalaisten Naisten Liiton toimintaa Satasärmäiseen naiseen liittyen en työssäni käsittele, koska keruun vastaukset on talletettu juuri SKS:n arkistoon. Tällöin arkistokysymysten käsitteleminen SKS:n näkökulmasta on perusteltua.

Lisäksi tutkin Satasärmäinen nainen -keruun vastauksia valtanäkökulmasta. Millaisia valtakysymyksiä omasta elämästä kirjoittamiseen liittyy? Lisäksi pohdin perheiden valtarakenteiden kuvauksia aineistossani. Millaista vallankäyttöä keruuseen vastaajat ovat kohdanneet ja miten he itse ovat käyttäneet valtaa? Läpi työn pohdin myös tutkijan vallankäytön problematiikkaa. Millä tavalla tutkija on vallankäyttäjä tehdessään tulkintoja aineistostaan?

Tällä hetkellä naishistoria on todella suosittua niin akateemisessa maailmassa kuin valtavirrassakin. Sen näkee esimerkiksi populaarien tietokirjojen aiheista ja naishistoriaa käsittelevien kirjojen myyntiluvuista, sekä populaarikulttuurista, jossa on viime vuosien aikana tehty esimerkiksi elokuvia ja teatteriesityksiä menneisyyden naistoimijoista. Kyseessä ei ole kuitenkaan mikään uusi ilmiö. Satasärmäinen nainen asettuu feminismiin toisen ja kolmannen aallon rajavaiheeseen. Toisen aallon feminismi alkoi 1960-luvulla ja jatkui 1980-luvulle. Sen myötä yliopistoissa alettiin opettaa sukupuolentutkimusta, ja naishistorian tutkimus yleistyi.³ Toisen aallon feminismiin myötä kiinnostus naishistoriaan näkyi Suomessakin populaarissa historiankirjoituksessa: 1980-luvulla ilmestyivät esimerkiksi Kaari Utrion populaarit historiategokset *Eevan tyttäret* (1984) ja *Kalevan tyttäret* (1986), joista ensimmäinen käsittelee naisten historiaa Euroopassa ja jälkimmäinen Suomessa.

³ Downs 2010, 21–23.

1990-luvulla omaelämäkertoja alkoi ilmestyä entistä enemmän, eikä se ole enää suurimmaksi osaksi miehistä aluetta, vaan naisetkin kirjoittavat ja julkaisevat omaelämäkerrallisia teoksia. Monet naisten muistelmateokset ovat herättäneet laajaa huomiota mediassa, koska niissä murretaan yksityiselämän rajoja rohkeasti.⁴ Toisaalta on huomioitava, että vielä 2010-luvullakin Suomessa julkaistavat elämäkerrat ovat suurimmaksi osaksi miesten elämästä kertovia.⁵

1.2 Alkuperäisaineisto

Tässä tutkielmassa alkuperäisaineistonani on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran ja Kalevalaisten Naisten Liiton järjestämän Satasärmäinen nainen -kilpakeruun vastaustekstit. Aineisto valikoitui käyttööni siksi, että halusin käyttää valmista arkistoaineistoa, ja Satasärmäinen nainen oli minulle aiemmista opinnoista tuttu keruu. Lisäksi sen aihe antoi mahdollisuuden feministiseen historiantutkimukseen, mikä kiinnostaa minua kovasti.

Idea naisten omaelämäkertojen keruuseen tuli Kalevalaisten Naisten Liitolta⁶, ja se järjestettiin vuosina 1990–1991, ja se koostuu 566 suomalaisesta naiselämäkerrasta. Vastaajat ovat syntyneet vuosina 1902–1976. Kaikille avoimeen keruuseen lähetettiin pääosin proosa- ja runomuotoisia omaelämäkertoja. Tekstiaineistojen lisäksi keruuseen lähetettiin valokuvia, lehtileikkeitä ja omakustanteita. Siihen kuuluu myös 20 äänitettä.⁷ Keruu herätti paljon huomiota mediassa, ja siihen liittyvä elämäkertoja käsittelevä kurssi järjestettiin Helsingin yliopistossa pian keruun päättymisen jälkeen.⁸ Kilpakeruuseen lähetetyt vastaukset on arkistoitu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon Helsinkiin, ja niitä voi lukea arkiston tutkijasalissa.

Kilpailun kirjoituskutsussa pyydettiin kirjoittajia kirjoittamaan ”suorasukaisesti ja kaihtelematta, millaista on olla suomalainen nainen”. Kirjoittajia kannustetaan kirjoittamaan elämän eri osa-alueista, kuten elämänvaiheista, perheestä, harrastuksista ja arjesta. Kutsussa toivotaan monipuolisia ja rehellisiä tekstejä: ”Kriisit ja onnenhetket, seikkailut ja sattumat, unelmat ja haaveet ovat myös olennainen osa elämää; kerro myös niistä.” Oman tyylin

⁴ Teräs 2011, 182.

⁵ Leskelä-Kärki 2017, 10–11.

⁶ Hatakka 2011, 45.

⁷ Keruut, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivut. <https://www.finlit.fi/aineistot/keruut/> [haettu 30.11.2024]

⁸ Hatakka 2011, 45.

merkitystä korostetaan, kuin myös oikeakielisyyden ja käsialan edelle menevää aitoutta. Lisäksi kirjoituskutsussa tuodaan esiin elämäkertatutkimuksen merkitystä. Kilpailukutsussa luvattiin kolmelle parhaalle kirjoitukselle rahapalkinnot, minkä lisäksi kaikkien osallistujien kesken arvottiin Kalevala Korun koruja tai SKS:n kirjoja.⁹ Kilpailukutsu on kokonaisuudessaan liitteessä yksi.

Kilpailun osallistujista palkittiin seitsemän kirjoittajaa, ja 29 kirjoittajaa sai kunniamaininnan.¹⁰ Vuonna 1992 Kalevalaisten Naisten Liitto julkaisi Ulla Pielan toimittaman teoksen *Satasärmäinen nainen: Elämäkertoja*, johon on koottu 15 keruuseen lähetettyä tekstiä. 15 kirjoittajan joukkoon sisältyy kuudesta palkitusta tekstistä neljä. Pielan kirjoittamasta esipuheesta ei selviä, miksi juuri nämä tekstit on valittu kirjaan mukaan, mutta hän kiittää kaikkia 15 naista, jotka antoivat luvan kirjoituksensa julkaisuun.¹¹ Voi olla, että kaikki palkitut eivät siis ole antaneet lupaa kirjoituksensa julkaisuun antologiassa.

Koska vastausaineisto on valtavan suuri, minun on pitänyt rajata sitä melkoisesti. Rajasin aineistosta heti pois äänitteet ja keskityin vain tekstiaineistoihin. Sitten lähdin rajaamaan aineistoani kirjoittajien syntymävuosikymmenien perusteella. Päädyin valitsemaan 1910-, 1930- ja 1950-luvuilla syntyneiden kirjoittajien tekstejä. Rajauksen tein sillä perusteella, että saisin aineistooni laajasti eri ikäisiä kirjoittajia, joilla olisi monipuolisia kokemuksia. Näillä vuosikymmenillä syntyneillä on esimerkiksi erilaisia kokemuksia toisesta maailmansodasta ja elämästä sodan jälkeen. Myös kirjoittamishetkellä eri ikäisillä kirjoittajilla on usein erilainen näkökulma menneeseen elämään ja toisaalta tulevaisuuteen. Kaikilta näiltä vuosikymmeniltä oli paljon kirjoittajia, joten aineistoa on runsaasti.

Syntymävuosien rajauksiin vaikutti myös alkuperäinen tutkimuskysymykseni. Alun perin suunnittelin tutkivani kirjoittajien kuvauksia arjestaan, mutta kun tutkimuskysymykseni muotoutui nykyiseen muotoonsa, oli liian myöhäistä ruveta muuttamaan rajausta. Mielestäni tämä rajaus on kuitenkin yhä perusteltu, sillä se tarjoaa läpileikkauksen koko itsenäisen Suomen historiaan ja naisten elämään 80 vuoden ajalta. He ovat olleet hyvin erilaisissa elämänvaiheissa kilpakeruun aikaan, minkä vuoksi teksteissä näkyvät todennäköisesti erilaiset perspektiivit omaan elämään ja historiaan.

⁹ Kilpailukutsu, liite 1.

¹⁰ Hatakka 2011, 46.

¹¹ Piela 1992, 12.

Myös tekstien pituus vaihtelee parista liuskasta satojen sivujen mittaisiin kokonaisuuksiin. Päätin rajata aineistoa sivumääränkin mukaisesti. Halusin lukea mahdollisimman monta tekstiä saadakseni laajemman aineiston, joten päätin, että luen vain alle 30 sivun mittaisia tekstejä. Tällä tavalla minun oli mahdollista käydä suurempi määrä tekstejä läpi kuin jos olisin lukenut pidempiä tekstejä. Tästä johtuen aineistooni on saattanut syntyä vinoumia. Voi olla, että pidemmissä teksteissä valtakysymyksiä pohdittaisiin laajemmin, kun lyhimmissä teksteissä ei välttämättä käydä läpi kuin elämän päätapahtumat hyvin tiiviissä muodossa. Käytin arkistossa ollessani jonkin verran apunani SKS:n aineistosta tekemiä referaatteja, joista näin nopeasti, millaisia teemoja tekstissä käsitellään. Näillä rajauksilla lopullinen aineistoni tässä tutkielmassa on 117 tekstiä. Ne tekstit, joihin tutkielmassani viitataan suoraan, on taulukoitu liitteeseen kaksi.

1.3 Tutkimuskirjallisuus, metodologia ja tutkimusetiikka

Satasärmäinen nainen on hyvin tutkittu aineisto. Sitä on viimeisen 30 vuoden aikana ehditty tutkia useasta eri näkökulmasta ja monella eri alalla. Esimerkiksi Mari Hatakan folkloristiikan väitöskirja *Nainen, mies, rakkaus, seksi: Heterosuhteen kulku, kulttuurinen malli ja sitä selittävät diskurssit kahden omaelämäkerta-aineiston valossa* (2011) käyttää aineistonaan Satasärmäisen naisen vastauksitekstejä, samoin kuin folkloristi Anna Hynnisen väitöskirja *Minä, lotta, vaimo, äiti: kerronnan variaatio ja toimijuus aktiivikertojan muistelukerronnassa* (2017). Täsmälleen samasta näkökulmasta kuin omani tehtyä tutkimusta Satasärmäiseen naiseen liittyen en ole kuitenkaan löytänyt.

Koska aineistosta tehtyä tutkimusta on paljon, hyödynnän jonkin verran niitä tutkimuskirjallisuutena. Merkittävintä tutkimuskirjallisuutta tähän keruuseen liittyen on Ulla Pielan toimittama *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*, jossa tutkitaan Satasärmäisen naisen vastauksia monesta eri näkökulmasta. Käytän hyödykseni myös Ulla Pielan toimittamaa keruun kokoelmateosta *Satasärmäinen nainen: Elämäkertoja*. Lisäksi tärkeä metodologiateos on ollut Ulla Savolaisen ja Riikka Taavetin *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Arkistonäkökulmaa kirjoittaessani olen hyödyntänyt Pekka Henttosen teosta *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen* (2023), Outi Hupaniitun ja Ulla-Maija Peltosen toimittamaa *Arkistot ja kulttuuriperintö* ja *Archival Science* -lehdessä julkaistuja artikkeleja.

Tutkimuskirjallisuuteeni kuuluu useampia teoksia, joilla on 20–30 vuotta ikää. Niiden käyttö on tutkimukseni kontekstissa perusteltua, koska ne liittyvät siihen, millaisia kysymyksiä naistutkimuksessa käsiteltiin 1980-luvun lopussa ja 1990-luvun alussa. Koska samat teemat ovat todennäköisesti vaikuttaneet Satasärmäisen naisen järjestämiseen ja myöhemmin siihen, miten keruuta on heti sen päättymisen jälkeen tulkittu, auttavat nämä vanhemmat teokset hahmottamaan keruun historiallista kontekstia. Olen myös suhtautunut niihin kriittisesti, nykyhetken perspektiivistä käsin. Omat näkökulmani tutkijana pohjautuvat muun muassa sukupuolentutkimuksen opintojen kautta opittuun feministiseen tapaan lukea lähde teoksia. Pyrin kuitenkin samaan aikaan ymmärtämään alkuperäislähteisiin vaikuttavat historialliset kontekstit ja hahmottamaan suuremmat linjat yksittäisten asioiden taustalla.

1990-luvulla kirjoitetussa tutkimuskirjallisuudessa näkyy esimerkiksi binäärinen käsitys sukupuolesta, ja esimerkiksi sukupuolentutkimuksen sijaan puhutaan yleisesti naistutkimuksesta. Osittain vanhemman tutkimuskirjallisuuteni takia olen itsekin päätenyt käyttämään työssäni termejä naistutkimus ja naishistoria sukupuolentutkimuksen ja sukupuolihistorian sijaan. Koen sen olevan perusteltua siksikin, että se sopii siihen ajalliseen kontekstiin, jossa Satasärmäinen nainen -keruu on järjestetty.

Koska kirjoitusten jatkokäytöstä on mainittu jo kirjoituskutsussa¹², voin luottaa siihen, että kaikki kirjoittajat ovat antaneet suostumuksensa siihen, että heidän tekstinsä tullaan arkistoimaan ja mahdollisesti hyödyntämään tutkimuksessa myöhemmin. Koska kyseessä on kuitenkin omaelämäkerralliset tekstit, joissa saatetaan puhua hyvinkin henkilökohtaisista asioista ja mainita muita ihmisiä heidän oikeilla nimillään, täytyy tutkijan tehdä ratkaisuja, miten hän käsittelee tietoja tutkimuseettisesti. Huolehdin aineistoni anonymiteetistä niin, etten mainitse tutkielmassa kirjoittajien nimiä, ja viittaaan heidän teksteihinsä vain arkistotunnuksella tai syntymävuodella. Käyttämässäni lainauksissa esiintyvät nimet olen poistanut.

Koska aineistossa ei ole käyttörajoituksia, eli kuka tahansa pääsee SKS:n arkistoon niitä lukemaan, en ole kokenut tarpeelliseksi anonymisoida kirjoittajien syntymävuosia, syntymäpaikkakuntia tai ammatteja, vaikka tämän yhdistelmän perusteella onkin mahdollista tunnistaa yksittäisiä kirjoittajia. Kirjoittajien oikeita nimiä en ole käyttänyt siksi, etteivät internetin hakukoneet löydä tutkielmassani mainittaviin nimiin. Vaikka kirjoittajien

¹² Kilpailukutsu, liite 1.

henkilöllisyyden saa selville arkistossa vierailamalla, teen niiden selvittämisestä vähän vaikeampaa jättämällä nimet tutkielmastani pois, ja tällä tavalla suojele heidän yksityisyyttään. On myös todennäköistä, että monet aineistoni kirjoittajista ovat jo kuolleet.

Olen skannannut käyttämäni aineiston muistitikulle SKS:n arkiston ohjeita noudattaen. Säilytän skannaamaani alkuperäisaineistoa varmuuskopioituna useampaan paikkaan, ja kaikki aineiston säilytyspaikat ovat salasanan takana. Olen myös SKS:n ohjeiden mukaan jättänyt skannauksistani pois kirjoittajien yhteystiedot. Graduni valmistumisen jälkeen poistan skannaamani aineiston kaikista sen säilytyspaikoista.

Historiantutkimuksessa on tutkittu valtaa paljon ja erilaisista näkökulmista. Valtaapitävät, kuten hallitsijat ja valtiovallan rakenteet ovat kiinnostaneet tutkijoita pitkään, mutta nykyään alalla keskitytään niiden lisäksi niihin narratiiveihin ja ihmisiin, jotka jäävät vallan varjoihin ja yhteiskunnan marginaaleihin. Myös historiantutkijoiden omaa vallankäyttöä on alettu reflektoida ja tutkia. Valta-käsitteen määrittely muuttuu riippuen siitä, tutkitaanko kuninkaan valtaa vai poliittisiin vankeihin kohdistuvaa vallankäyttöä. Käsitteet vallasta ovat kuitenkin aina suhteessa omaan aikaansa. Kun historiantutkija tulkitsee menneisyyttä omasta ajasta käsin, hänen on kiinnitettävä huomiota siihen, että hän ei tulkitse aineistoaan liian modernein termein, sillä silloin vaarana on sortua anakronismeihin. Myös poikkitieteellisten teorioiden käyttämisessä historiantutkimukseen on sama riski.¹³

Vallan käsite feministisessä tutkimuksessa ei ole yksiselitteinen, vaan aihetta voidaan tutkia monesta eri näkökulmasta. Siitä on myös erilaisia näkökulmia feminismin eri koulukuntien välillä. Toisaalta valta nähdään resurssina, jota pitäisi jakaa tasaisesti kaikkien sukupuolten kesken, toisaalta patriarkaatin sortona sekä naisia että miehiä kohtaan. Valta tuottaa sukupuolta ja sukupuolittuneita rakenteita. Valta nähdään kuitenkin myös toiminnan mahdollistavana tekijänä, eikä automaattisesti pahana asiana: tämän näkemyksen mukaan valta ja väkivalta ovat toistensa vastakohtia, eikä valtaa käyttävä voi käyttää väkivaltaa.¹⁴ Patriarkaattilla tarkoitetaan miesten ylivaltaa, jossa eri alistamisen muodot kietoutuvat yhteen ja tukevat toisiaan muodostaen voimakkaan, miehiä suosivan valtarakenteen, joka vaikuttaa kaikilla elämänaloilla.¹⁵

¹³ Aalto et al. 2011, 7–16.

¹⁴ Kantola 2010, 78–87.

¹⁵ Kantola 2010, 82.

Tutkin valtaa myös intersektionaalisesta näkökulmasta. Tieteen termipankki määrittelee intersektionaalisuuden näkökulmaksi, ”joka analysoi yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita, etuoikeuksien ja syrjinnän ilmentymistä ihmisten identiteettiä koskevien risteävien luokittelujen ja erontekojen valossa.”¹⁶ Käytännössä tämä tarkoittaa sen huomioimista, että ihmisten etuoikeuksiin ja syrjintään vaikuttavat monet asiat, kuten sukupuoli, varallisuus, vammaisuus tai vammattomuus, ihonväri tai ammatti. Keskityn intersektionaalisuuteen pohtiessani arkistojen valtaa luvussa kaksi, koska arkistot, varsinkin valtiollisina instituutioina, tukevat väkisin patriarkaatin valtaa länsimaalaisessa yhteiskunnassa.

Kun Satasärmäinen nainen -keruun tekstejä lukee valtanäkökulmasta, huomaa, että erilaiset vallankäytön näkökulmat toistuvat teksteissä usein. Vallankäyttöä voi tarkastella karkeasti jaoteltuna kahdesta näkökulmasta: kertojaan kohdistuvasta vallankäytöstä ja kertojan omista tavoista käyttää valtaa. Mitä kaukaisempaa historiaa tarkastellaan, sitä helpommin ajatellaan, että naisilla on miehiin verrattuna ollut valtaa hyvin vähän tai ei ollenkaan. Ennakko-oletukset saattavat ohjata tulkintaa niin, että vallankäyttäjinä toimivat naiset jäävät huomioimatta. Tämä on ongelma varsinkin esimoderneja aineistoja tutkittaessa, sillä nykyajan ajatuksia vallankäytöstä ja sukupuolten tasa-arvosta on vaikeaa suhteuttaa sen ajan yhteiskuntaan.¹⁷ Samaan ajatukseen voi kuitenkin kompastua myös uudempia aineistoja tutkiessa, kuten olen huomannut myös itse tutkimusta tehdessäni. Tein aineistostani muistiinpanoja lähinnä niistä kohdista, joissa huomasin kirjoittajan olleen vallankäytön kohteena. Oivallus siitä, että vallankäyttöä voisi tutkia myös kirjoittajien oman toiminnan kautta, tuli vasta graduseminaarin keskustelujen myötä. Tästä näkökulmasta aineistostani avautui paljon laajempi käsitys vallasta kuin aiemmin.

Tutkijana käytän valtaa itsekin. Tekemällä rajauksia aineistooni olen valikoinut tietyn määrän ihmisiä, jotka ”kelpaavat” tutkimukseeni. Historiantutkijalla on valta nostaa toisia ihmisiä esiin ja jättää toisia varjoon. Kun käsitellään sellaisten ihmisten elämää, jotka eivät pysty enää puhumaan omasta puolestaan, eettisten kysymysten pohtiminen on tärkeää. On kysyttävä aineistoltaan, millä tavalla sen sisältöä haluaa tutkimuksessaan käsitellä.¹⁸ Omassa tutkimusaineistossani on kuitenkin kyse asioista, joita kirjoittajat ovat itse halunneet kertoa. Silti olen aineistoa lukiessani ja analysoidessani miettinyt, kuinka paljon tai

¹⁶ Tieteen termipankki: intersektionaalisuus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:intersektionaalisuus> [haettu 1.12.2024].

¹⁷ Lahtinen ja Vainio-Korhonen 2011, 19–39.

¹⁸ Kaartinen 2005, 205–244.

yksityiskohtaisesti on tarvetta käsitellä esimerkiksi kirjoittajien kohtaamaa seksuaalista väkivaltaa. Vaikeista kokemuksista kertominen on todennäköisesti ollut kirjoittajille tärkeää, mutta itse en ole kokenut tämän tutkimuksen kontekstissa tarpeelliseksi kuvata heidän kokemaansa väkivaltaa uudelleen. Tutkijalla on vastuu myös siitä, millä tavalla hän tutkittaviaan kuvaa,¹⁹ ja itse olen pyrkinyt siihen, etten esittäisi tutkimiani naisia mustavalkoisesti. He ovat muutakin kuin pelkkiä uhreja.

Metodologisesti hyödynnän muistitietotutkimusta. Tieteen termipankki määrittelee muistitiedon ”omaehtoiseksi omakohtaisiin tai yhteisöllisiin kokemuksiin perustuvaksi historialliseksi tiedoksi”²⁰ ja muistitietotutkimuksen ”omaehtoisein joko omakohtaisiin tai yhteisöllisiin kokemuksiin perustuvaan historialliseen tietoon kohdistuvaksi tutkimukseksi”.²¹ SKS:n keruut ovat suuremmaksi osaksi nimenomaan muistitietokeruita, kuten Satasärmäinen nainenkin. Muistitietoa ei voi pitää täysin objektiivisena historiankuvauksena, koska ihmisen muisti on petollinen, mutta muistitietotutkimuksessa ollaankin useammin kiinnostuneempia siitä, miten ihminen menneisyydestään kertoo. Toisaalta jokaisen muistelijan kertomus kertoo myös jotain muistelijasta riippumattomasta menneisyyden tapahtumista.²² Ihmisillä on myös tarve rakentaa ja kertoa tarinaa omasta elämäkulustaan, ja tämä tarve kasvaa, mitä vanhemmaksi ihminen tulee. Omaa elämäkulkua rakennetaan tarinaksi tapahtumien, ajan, paikan ja sosiaalisten kontaktien kautta, ja näiden kautta voidaan elämäkerrasta lukea myös suurempaa tarinaa. Historiantutkimuksen näkökulmasta onkin arvokasta, että on olemassa aineistoa, jossa ihmisten elämäntarinat linkittyvät yhteiskunnallisiin ja historiallisiin kehityskulkuihin.²³

Metodologian näkökulmasta on tärkeää huomioida myös tekstien ajallinen kerroksellisuus. Satasärmäisen naisen vastaustekstit on kirjoitettu 1990-luvun alussa, mutta niissä kuvataan tapahtumia vuosisadan alusta kirjoitushetkeen. Ne kerrostuvat esimerkiksi silloin, kun kerrotaan, millaisen kasvatuksen kirjoittajien äidit ovat saaneet ja millaisen kasvatuksen he ovat itse antaneet tyttäriilleen. Tekstit kuvaavat palasia pitkistä historiallisista jatkumoista, ja se on tärkeää ymmärtää. Uusi kerros tulee vielä siitä, että itse tutkijana luen tekstejä 2020-

¹⁹ Kaarinen 2005, 240.

²⁰ Tieteen termipankki: muistitieto. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitieto> [24.2.2025]

²¹ Tieteen termipankki: muistitietotutkimus. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitietotutkimus> [24.2.2025]

²² Häkkinen 2022, 328.

²³ Häkkinen 2022, 349.

luvun näkökulmasta, josta katsottuna yli 30 vuotta vanhat tekstit kuvaavat lähihistoriaa kuvatessaan kirjoitushetken nykypäivää.

Kun tutkitaan näin sukupuolittunutta aineistoa, on tärkeää muistaa, että nykyajassa on olemassa paljon enemmän ymmärrystä ja sanastoa liittyen sukupuoleen ja sen moninaisuuteen. Menneisyyden ihmisten sukupuoli-identiteetin määrittelemisen nykyajasta käsin ei ole mahdollista, koska monesti on mahdotonta tietää, miten tutkimuksen kohde on sukupuolensa määritellyt sillä ymmärryksellä, mikä hänellä on elinaikanaan ollut. Sen vuoksi nykytermeilläkin määrittely on vaikeaa.

Tutkijan valta näkyy esimerkiksi siinä, miten itse päätän määritellä tutkimuskohteideni identiteetin. Satasärmäisen naisen kilpailukutsussa korostetaan nimenomaan naissukupuolen merkitystä: ”Kilpailussa keskitytään naisiin ja heidän elämäänsä. Kilpailu on tarkoitettu kaiken ikäisille naisille – nuorille, aikuisille ja ikäihmisille.”²⁴ Jos sukupuoli-identiteetti on ollut jotain muuta kuin nainen, tällaiseen kutsuun on tuskin tartuttu. Naiseutta korostetaan myös useissa keruuvastauksissa. Tämän perusteella koen, että voin puhua kirjoittajista naisina: he ovat kokeneet kuuluvansa keruun kohderyhmään.

Täytyy kuitenkin muistaa, että loppujen lopuksi tämä ei tietenkään ole aivan niin suoraviivaista kuin annan tässä ymmärtää. Törmäsin arkistossa työskennellessäni tekstiin, jonka kirjoittaja puhui hyvin suoraan siitä, miten ei ole kokenut olevansa nainen.²⁵ Hän on kuitenkin halunnut osallistua juuri tähän kilpakeruuseen, joten hänen sukupuoli-identiteettinsä ei ole helposti määriteltävissä. Koska tämä teksti ei sopinut aikarajaukseeni, en ottanut sitä osaksi aineistoani, mutta mielestäni se oli hyvä esimerkki siitä, millaisiin kysymyksiin historiaa sukupuolen näkökulmasta tutkiva voi törmätä.

Vaikka olen aineistoani lukiessa pyrkinyt pitäytymään tutkijan roolissa ja sillä tavalla etäännyttänyt itseäni teksteistä, välillä naisten kirjoitukset ovat onnistuneet herättämään paljonkin tunteita ja ajatuksia. Toisaalta Marjo Kaartinen kirjoittaa artikkelissaan ”Eettinen käänne – hyvä ja oikea historia?” siitä, että ihanne intohimottomasta, viileästä ja puolueettomasta tutkijasta häivyttää sen ajatuksen, että kaikki tekevät tutkimusta omasta näkökulmastaan. Täysin neutraalia tutkijaa ei ole, eikä täydellisen neutraalia tutkimusta edes pysty tekemään.²⁶ Maarit Leskelä-Kärki puolestaan nostaa artikkelissaan ”Tutkija ja kolme

²⁴ Kilpailukutsu, liite 1.

²⁵ SKS KRA. SATA 2872-2901. 1991.

²⁶ Kaartinen 2005, 225.

sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen” esiin historiantutkijan empatian. Vaikka historiantutkimuksessa empatiaa ei ole pidetty hyvänä lähestymistapana tutkimukseen, se tuo esiin tutkijan roolin: tutkija on aina tutkimuksessaan itse läsnä, suhtautuu siihen tietyllä tavalla ja tähtää tutkimuksessaan johonkin tiettyyn tavoitteeseen.²⁷ Tutkimusprosessissa saattaa ärsyntyäkin tutkimuskohteidensa käytöksestä, mutta tällaisetkin tunteet voivat olla prosessissa tärkeitä, sillä ne pakottavat pohtimaan omaa tutkijapositionia ja asenteitaan. Empatia ja herkkyys aineistoa lukiessa ovat hyviä asioita, mutta ylitulkintaa on varottava: historiantutkija ei voi olettaa mitään menneisyyden ihmisten tunteista ja ajatusmalleista.²⁸ Tällaiseen tasapainotteluun empaattisuuden ja objektiivisemmän suhtautumisen välillä olen itsekin tutkielmassani tasapainotellut parhaani mukaan.

²⁷ Leskelä-Kärki 2004, 324–325.

²⁸ Leskelä-Kärki 2004, 320.

2 Arkistojen valta-asema

2.1 Mitä arkistojen valta tarkoittaa?

Pekka Henttonen tiivistää kirjassaan *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen* peruseriaatteen arkistojen takana: ”Arkisto on olemassa, koska jotkin asiat on katsottu arkistoinnisen arvoisiksi.”²⁹ Vaikka virke on periaatteessa yksinkertainen, siihen liittyy paljon kysymyksiä. Valtanäkökulmasta tärkein on todennäköisesti se, kuka päättää, mitkä asiat ovat arkistoinnisen arvoisia ja miksi. Arkistojen tehtävänä on säilyttää sekä organisaatioiden toimintaan liittyviä asiakirjoja että kulttuurihistoriallisesti merkittäviä dokumentteja. Kulttuurihistoriallisten asiakirjojen arvo ei ole välttämättä siinä, millaista toimintaa ne kuvaavat, vaan siinä, mitä ne kertovat aikakautensa yhteiskunnasta. Kulttuurihistorialliset aineistot myös luovat ja vahvistavat yhteisöjen ja henkilöiden identiteettiä. Arkistot luovat kuvan menneisyydestä, mutta kuva riippuu siitä, kuka sen luo.³⁰

Kaikessa asiakirjahallinnan ammattilaisten työssä on eettisiä kysymyksiä ja valtaan liittyviä pohdintoja.³¹ Se, mikä milloinkin nähdään arkistoinnisen arvoisena, riippuu ympäröivän yhteiskunnan arvoista ja asenteista. Margaret Hedstrom on *Archival science* -lehdessä julkaistussa artikkelissaan määritellyt vallankäytön peruskysymykset. Nämä kysymykset liittyvät siihen, kenelle yhteiskunta antaa vallan valita arkistot, ketkä osallistuvat arvonmäärittämiseen, millä kriteereillä asiakirjojen kestävä arvo määritellään, ja kuka saa päättää, mistä arvo muodostuu.³²

Onkin tärkeää muistaa, etteivät arkistot ole neutraaleja menneisyyden jäänteitä. Niiden kokoelmat eivät synny tai säily itsestään, vaan ovat vallankäytön seurausta. Arkistoissa näkyvät usein ne, joilla on valtaa jo ennestään, kuten hallitsijat, yläluokka ja taiteen ja kulttuurin merkkihenkilöt. Sen sijaan esimerkiksi naiset, köyhät ja erilaisiin vähemmistöihin kuuluvat jäävät helposti pimentoon.³³ Varsinkin vanhoja asiakirjoja tutkiessa on tärkeää huomioda, että vaikka niissä käsiteltäisiin jotain tiettyä ihmisryhmää, tämän ihmisryhmän oma ääni ei välttämättä kuulu. Varsinkin köyhästä ja kirjoittamistaidottomasta kansanosasta kertovat asiakirjat ovat aina jonkun toisen, todennäköisesti valtaapitävän tahon, kirjoittamia.

²⁹ Henttonen 2023, 82.

³⁰ Henttonen 2023, 8–10.

³¹ Valtonen 2015, 122.

³² Hedstrom 2002, 34.

³³ Schwarz ja Cook 2002, 16.

Siksi asiakirjoissa kuuluu vain vallanpitäjien ääni, ja niitä lukevan tutkijan pitääkin osata tarvittaessa lukea niitä myös vastakarvaan.³⁴ Yhtenä esimerkkinä tästä on dokumentit Turun palosta vuonna 1827. Suurimman osan kaupungista tuhonnut tulipalo kosketti kaikkia kaupunkilaisia, ja siitä on useita aikalaiskuvauksia. Nämä kuitenkin ovat pääosin ylempien säätyjen edustajien kirjoituksia, eikä suuri osa palon kokeneista kirjoittanut kokemuksiaan ollenkaan ylös. Köyhän kansanosan oma ääni jää kertomuksissa kuulumatta. Palo myös tuhosi arkistoja, joiden sisältämät asiakirjat laajentaisivat nykyihmisen käsitystä menneisyydestä ja menneisyyden ihmisistä.³⁵

Vaikka arkistoissa olevat asiakirjat eivät suoranaisesti valehtelisi, niiden kautta saattaa syntyä vääristynyt kuva niiden käsittelemästä aiheesta, jos ne esimerkiksi kuvaavat vain yhden yhteiskuntaluokan tai ihmisryhmän kokemuksia. Eräs Satasärmäiseen naiseen osallistunut kirjoittaja (s. 1917) korostaa tekstinsä alussa sen oikeudellisuutta:

En mielestäni ole ylisanoja kirjoittanut, ainoastaan totuuden mukaisesti.³⁶

Tästä huolimatta muistitietokeruiden vastauksia lukiessa on hyvä muistaa, että ne ovat hyvin usein äärimmäisen subjektiivisesta näkökulmasta kirjoitettuja. Vaikka keruuvastauksen kirjoittaja olisi tekstissään rehellinen itselleen ja muistoilleen, se on kuitenkin vain yhden ihmisen kokemus asioista, eikä arkistoon ole välttämättä säilötty sitä haastavaa vastakertomusta, jolloin vallitseva totuus saattaa jäädä yksipuoliseksi.

Kenen aineistot ovat sitten arkistoinnin arvoisia? Tämä kysymys on vaihdellut eri aikoina paljonkin. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa on Satasärmäisen naisen kaltaisten kirjoituskeruiden vastausten lisäksi myös lahjoituksena saatuja aineistoja. Näissäkin aineistoissa näkyvät arkiston omat arvot ja toisaalta yhteiskunnan käsitykset, siitä kuka on tarpeeksi tärkeä ihminen arkistoon. Myös arkistojen hankintapolitiikat vaikuttavat siihen, millaista aineistoa sinne hankitaan. SKS keskittyy hankintapolitiikkansa mukaan kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimukseen liittyviin suullisiin ja kirjallisiin aineistoihin.³⁷

Ennen 1970-lukua Suomessa yksityishenkilöihin liittyviä aineistoja on arkistoitu lähinnä merkittäviltä henkilöiltä, eikä niinkään tavallisilta ihmisiltä. Esimerkiksi SKS:n arkistoon kerättiin lähinnä tutkijoiden ja kirjailijoiden henkilökohtaista aineistoa, mikä muodostaa yhä

³⁴ Välimäki 2011, 130.

³⁵ Salmi 2022, 135, 182.

³⁶ SKS KRA. SATA 8618–8647. 1991.

³⁷ Kivilaakso, Pesonen ja Taavetti 2022, 93.

edelleen suuren osan SKS:n henkilöarkistoista. Naisten henkilöarkistoja on huomattavasti vähemmän kuin miesten. Myös työväenluokkaisten kirjoittajien henkilöarkistot puuttuivat lähes kokonaan. Kirjoituskeruiden myötä aineistoa on saatu esimerkiksi maaseudulla asuvilta, tavallisilta ihmisiltä, mutta heiltä ei ole henkilöarkistoja juuri ollenkaan.³⁸

Keruiden myötä tavallisetkin ihmiset ovat kuitenkin päässeet ääneen arkistossa, varsinkin, kun 1980-luvulta alkaen ihmisten henkilökohtaiset tarinat alkoivat kiinnostaa muutenkin kuin muistitiedon taustatietona.³⁹ Satasärmäistä naista seurasi Eläköön mies -keruu vuosina 1992–1993, mikä kertoo siitä, että tavallisten ihmisten elämäkerrat ja kokemukset alkoivat kiinnostaa laajemminkin. Eläköön mies -keruu ei tosin ollut yhtä suosittu kuin Satasärmäinen nainen: siihen saapui noin 200 vastausta vähemmän.⁴⁰ Satasärmäisen naisen vastaajilla on teksteissään tapana vähätellä itseään ja oman tekstinsä tärkeyttä. Kirjoituskutsussa on mainittu, että vastaukset arkistoidaan. Vaikkei tätä kovin usein vastauksissa tiedostetakaan, esimerkiksi vuonna 1916 syntynyt kirjoittaja mainitsee tekstinsä säilyttämisen:

Annan tämän muistelmani teidän käyttöönne, olisin hyvin kiitollinen, jos siitä löytyisi jotain säilyttämisen arvoista.⁴¹

Käsittelen vastauksissa esiintyvää tietoisuutta elämäkerrallisen kirjoittamisen perinteestä ja siihen liittyvää itsensä vähättelyä enemmän luvussa 3.1.

Vallan epätasapainot eivät kuitenkaan ole pelkästään menneisyyden asiakirjoja koskeva ongelma. Vallan epätasapainoja syntyy nykyajassakin muun muassa kaupunkien ja maaseudun, valta- ja vastakulttuurien, keskushallinnon ja paikallistason sekä miesten ja naisten välille.⁴² On huomioitava myös se, että arkistoala ja asiakirjahallinta muuttuu koko ajan sähköisemmäksi, ja se vaikuttaa myös valtaepätasapainoihin. Sähköisen arkistoinnin ratkaisut vaativat rahaa ja asiantuntemusta, ja monet aineistojen tuottajat jäävät tästä syystä ulkopuolelle.⁴³ Arkistoalalla pitäisikin nyt miettiä, miten näistä ratkaisuista tulisi saavutettavampia kaikille.

Terry Cookin teorian mukaan on olemassa neljä arkistollista ajattelumallia, joiden mukaan voidaan katsoa arkistojen ja arkistonhoitajan roolin kehitystä ja valta-asemaa. 1930-luvulle

³⁸ Peltonen 2021, 211–247.

³⁹ Pöysä 2006, 226.

⁴⁰ Keruut, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/aineistot/keruut/> [haettu 30.11.2024]

⁴¹ SKS KRA. SATA 4785–4811. 1991.

⁴² Henttonen 2023, 81.

⁴³ Henttonen 2023, 81.

asti arkistot olivat ”todisteita”, arkistonhoitajien ammatilliset roolit varjelijoita ja suojelijoita ja asiakirjojen katsottiin sisältävän kiistattoman totuuden. Seuraava vaihe oli 1970-luvulle asti kestänyt näkemys arkistoista muistina, jossa arkistonhoitaja-historioitsija luo yhteisen muistin seulomalla asiakirjoista historian tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Kolmas vaihe on 1970-luvulta alkanut näkemys identiteetistä, jossa valveutuneen välittäjän roolissa olevat arkistonhoitajat auttavat yhteiskuntaa käsittelemään moninaisia identiteettejä arkistojen muistin kautta ja suojelevat aineiston todistusvoimaisuutta. Lähitulevaisuudessa arkisto mielletään yhteisöksi ja arkistonhoitajat mentoreiksi ja aktivisteiksi, eivätkä he toimi enää portinvartijoina, vaan osallistavat yhteisöjä tallentamistyöhön. Arkistot muuttuvat moninaisemmiksi.⁴⁴

Kuten jo edellisestä esimerkistä tuli selväksi, mikään asia arkistossa ei tapahdu itsestään, vaan merkittävänä toimijana arkistossa on arkistonhoitaja. Arkistotieteellisessä keskustelussa arkistonhoitajalla tarkoitetaan kaikkia arkistoaineiston parissa työskenteleviä ammattilaisia.⁴⁵ He käyttävät valtaa valikoidessaan ja tulkitessaan asiakirjoja käyttäjille, ja samaan aikaan luovat omanlaistaan kuvaa menneisyydestä. Asiakirjat kertovat omaa tarinaansa, eikä niillä ole yhtä totuutta. Samaa asiakirjaa on voitu elinkaarensa aikana käyttää monessa eri kontekstissa, ja sitä voidaan tarkastella erilaisista konteksteista käsin silloinkin, kun se on arkistoitu. Puolueetonta arkistonhoitajaa ei ole olemassakaan. Sellaiseksi julistautuva on vallitsevan valtarakenteen puolella.⁴⁶ Etelä-Afrikan apartheid-hallinnon aikana kaikki valta yhteiskunnassa oli valkoisilla, pääosin valkoisilla miehillä, joilla oli pääsy myös kirjoittaa historia itselleen sopivaksi, oman rasistisen ja syrjivän politiikkansa mukaan. Tämä näkyy myös⁴⁷ Arkistonhoitajan täytyy tuntea vastuunsa myös sellaisissa tilanteissa, kun arkistossa olevat asiakirjat saattavat ihmisiä epäedulliseen valoon. Arkistonhoitajan pitäisi myös olla valmis vastustamaan esimerkiksi poliitikkojen suunnasta tulevaa painostusta hävittää tai muokata asiakirjoja.

Kun historian tutkija saapuu arkistoon, hänen täytyy muistaa käsittelemiensä asiakirjojen historia. Henttosen mukaan arkistonhoitajien ongelma on ollut se, että he eivät tajua, millaisia jälkiä jättävät aineistonsa. Historiantutkijat puolestaan eivät aina ymmärrä, millaisen prosessin seurauksena asiakirja päättyy heidän käsiinsä, jolloin heidän mielestään syntyy ehkä

⁴⁴ Cook 2013, 95–120.

⁴⁵ Hupaniittu 2021, 23.

⁴⁶ Henttonen 2023, 80.

⁴⁷ Harris 2002, 69, 72, 74.

helpommin kuvitelma neutraalista arkistosta.⁴⁸ Arkistonhoitajalla on valta päättää, mitä arkistoon säilytetään, mutta tutkijoiden vallassa on se, kuka nostetaan esiin.⁴⁹

Eräs tilanne, jossa valta arkistossa näkyy konkreettisesti, on Margaret Hedstromin mainitsema arvonmäärityksen prosessi.⁵⁰ Arvonmäärityksen määritelmä vaihtelee hieman määrittelijän mukaan, mutta yleisesti ottaen sen tehtävänä on määritellä pitkäaikaiseen säilytykseen valittavat asiakirja-aineistot ja päättää säilytysajat sellaisille aineistoille, jotka asetetaan määräaikaiseen säilytykseen. Arvonmääritys on suhteellisen uusi asia arkistoalalla: ennen maailmansotia arkistojen tehtävänä oli vain kerätä aineistoa, mutta 1900-luvulla asiakirjoja alkoi olla arkistoissa jo niin valtava määrä, että täytyi tehdä jonkinlainen suunnitelma niiden käsittelyä varten. Kuitenkin jo 1700-luvulta on todisteita, että arkistoja on kehoitettu hankkiutumaan eroon ”turhista” asiakirjoista. Tällöin asiakirjojen hävittämisellä ei kuitenkaan välttämättä ollut rationaalisia perusteita, ja esimerkiksi hallitsijalle epäsoivia asiakirjoja saatettiin hävittää pienellä kynnyksellä.⁵¹

Arvonmäärityksen etiikka ja valtakysymykset liittyvätkin erityisesti asiakirjojen hävittämiseen. Pohjoismaissa on käytetty niin kutsuttua eettistä seulontaa. Sillä pyritään hävittämään sellaisia tietoja, jotka loukkaavat jonkun yksityisyydensuojaa. Suomessa ja Ruotsissa kansallisarkistot ovat vastustaneet tällaista seulontaa niin kansallisarkistojen kuin yhteiskunnallisen tutkimuksen puolesta. Tällainen toiminta synnyttää asiakirjoihin vinouman. Lisäksi eettinen seulonta voi olla pahimmassa tapauksessa jopa vaarallista, jos esimerkiksi sairaanhoitoon liittyviä asiakirjoja hävitetään ja myöhemmin tulee epäily hoitovirheestä. Todisteet potilaalle tehdyistä toimenpiteistä on hävitetty asiakirjojen mukana, jotka olisivat olleet potilaan turvana esimerkiksi oikeudenkäynnissä. Lisäksi arkaluontoisetkin asiat ovat tutkijoille arvokasta tietoa siitä, millainen yhteiskunta on ollut asiakirjojen kuvaamana aikana. Arvonmäärityksellä voidaan luoda siloteltu tai pahimmassa tapauksessa jopa valheellinen kuva menneisyydestä.⁵²

Joskus historian vääristyminen arkistossa johtuu siitä, että arkistonhoitajat eivät tiedä tai ymmärrä, millaisen aineiston kanssa he ovat tekemisissä. Yksi esimerkki tästä on Australialian aboriginaaleihin liittyvät arkistoaineistot. Martin Nakata kertoo vuoden 2012 artikkelissaan

⁴⁸ Henttonen 2023, 81.

⁴⁹ Peltonen 2021, 233.

⁵⁰ Hedstrom 2002, 34.

⁵¹ Valtonen 2015, 93–94.

⁵² Henttonen 2023, 247–248.

”Indigenous memory, forgetting and the archives” tilanteesta, jossa mielisairaalaan suljetun aboriginaalisen elämästä kertovissa asiakirjoissa näkyy se, miten alkuperäiskansaan kuulumaton lääkäri ei ole ymmärtänyt naisen kulttuuria ja tapoja, ja tulkinnut niitä länsimaisen lääketieteen ja omien ennakkoluulojensa kautta. Nämä asiakirjat on arkistoitu, ja jos joku toinen aboriginaalikulttuuria tuntematon lukee niitä, hän voi nähdä nämä ennakkoluulojen ja väärinkäsitysten kautta värittyneet potilaskertomukset totena. Toisaalta tällaiset arkistot ovat alkuperäisväestöön kuuluville tärkeitä, koska heidän on mahdollista niiden kautta löytää kadonneita yhteisönsä jäseniä, kuten sukulaisiaan, joita on saatettu kaapata perheidensä luota.⁵³

Vaikka olenkin sitä mieltä, että arkistojen olisi hyvä pyrkiä post-kolonialismiin esimerkiksi palauttamalla alkuperäiskansoille kuuluvia tai heitä käsitteleviä aineistoja takaisin heille, jään kuitenkin miettimään sitä, että Martin Nakatan artikkelissaan kuvailemat toimintatavatkin ovat myös historiaa, vaikka ei erityisen miellyttävää sellaista. Kumpi painaa loppujen lopuksi vaakakupissa enemmän, kolonialismin purkaminen vai jonkin muistutuksen jättäminen jälkipolville siitä, miten julmasti alkuperäisasukkaita on kohdeltu? Tämä ei ehkä ole suoraan verrannollinen aiemmin mainittuun eettiseen seulontaan, mutta siihen liittyy mielestäni samankaltaisia kysymyksiä. Nakata päätyy artikkelissaan samaan ajatukseen. Hän toteaa, että vaikka arkistot ovat historiankirjoituksen ja -tutkimuksen kannalta tärkeitä, kaikki historia ei ole arkistoihin talletettua. Esimerkiksi aboriginaalien tapauksessa paljon on kansan omassa suullisessa perinteessä ja muistitiedossa.⁵⁴ Sama pitää paikkaansa varmasti myös monien muiden ihmisryhmien kohdalla, joita on historian aikana syrjitty ja kohdeltu huonosti. Arkistonhoitajilla on kuitenkin valta päättää, mikä on virallisesti arkistoinnista arvoista, eikä kyseessä ole mikään pieni vastuu.

Voi olla, että tulevaisuudessa 2020-luvulla tehdyt valinnat tuntuvat vääriltä, kun ihmiset tietävät asioista enemmän kuin me nyt. Tällä hetkellä meillä ei kuitenkaan ole muuta vaihtoehtoa kuin toimia oman parhaan tietomme varassa ja toivoa, että se on mahdollisimman kestävä ja oikea tapa. Tästä hetkestä käsin on vaikeaa tietää, millaisia asiakirjoja tulevaisuudessa kaivattaisiin. Voi olla, että jokin aineisto, jota tässä hetkessä ei pidetä tärkeänä, olisikin tulevaisuudessa sellainen, jota vaikka tutkijat kaipaisivat. Mieleen tulevat ensimmäisenä sähköpostit ja viestit eri pikaviestipalveluissa, joista varsinkaan jälkimmäisistä

⁵³ Nakata 2012, 102–103.

⁵⁴ Nakata 2012, 102.

tuskin jää mitään jälkiä arkistoihin. Henttosen mukaan erityisen vaikeaa onkin ennakoita, millaisia kulttuurihistoriallisia tarpeita tulevaisuudessa on. Arkistonhoitajan on pohdittava, keitä ja mitä varten tietoja säilytetään. On myös hyvä miettiä, millaisen kuvan säilytettävien asiakirjojen myötä luo.⁵⁵

Historian saatossa on nähty sellaisiakin tilanteita, jolloin asiakirjoja on poistettu arkistoista sillä perusteella, että ne eivät sovi vallitsevaan yhteiskuntäkäsitykseen. Erilaiset kriisit, kuten sodat ja vallankumoukset, voivat vaikuttaa siihen, että asiakirjoja häviää tai niitä hävitetään tahallaan. Esimerkiksi Etelä-Afrikassa hävitettiin apartheid-hallinnon asiakirjoja 1990-luvun alussa, jotta hallitsevassa asemassa olleet henkilöt selviäisivät joutumatta teoistaan vastuuseen, kun uusi hallinto nousi valtaan. Hävitettyjen asiakirjojen joukossa oli myös todistusaineistoa apartheidiä vastustavien tahojen häiritsemisestä ja tuhoamisesta.⁵⁶ Kun yhteiskunta on syystä tai toisesta kaoottisessa tilassa, ei arkistonhoitaja voi välttämättä vaikuttaa siihen, mitä asiakirjoille tapahtuu.

Joskus aineiston ”katoaminen” voi johtua myös arkiston omasta tavasta järjestää tai olla järjestämättä aineistoa. Esimerkiksi Kansan Arkiston poliittisia naisvankeja käsittelevän keruun osallistujia ei ole selkeästi listattu, eikä keruun tuloksia koostettu tai tiivistetty. Lisäksi kaikki aineisto ei ole arkistossa yhdessä paikassa, vaan ne täytyy etsiä eri osastoilta. Tällaiset tilanteet vaativat arkistonhoitajilta todella paljon ylimääräistä työtä ja tietoa aineistosta. Kun aineisto ei ole helposti löydettävissä, se jää todennäköisesti tutkijoiltakin piiloon, jos arkistonhoitaja ei tiedä, mistä kaiken tarvittavan aineiston löytää. Arkistojen ja arkistonhoitajien vastuulla onkin se, kuinka helposti löydettävissä niiden aineistot ovat.⁵⁷ Valitettavasti arkistonhoitajien ammattitaito vaihtelee: esimerkiksi Saksassa suuri osa asiakirjahallinnosta vastaavista henkilöistä on huonosti koulutettua. Myös se, miten arkistonhoitaja on mukana asiakirjan eri elinkaaren kohdissa, vaihtelee maittain jonkin verran.⁵⁸ Ala on Suomessakin sen verran nuori, ettei kaikilla sen toimijoilla ole välttämättä koulutusta siihen.

⁵⁵ Henttonen 2023, 207.

⁵⁶ Harris 2002, 70.

⁵⁷ Metsä-Tokila 2011, 98.

⁵⁸ Henttonen 2023, 74–76.

2.2 Arkistojen hiljaisuudet ja niiden vaikutukset naisten arkistoaineistoihin

Kun puhutaan arkistojen hiljaisuuksista, tarkoitetaan ääniä, joita arkistoissa ei kuulu. Ulla-Maija Peltonen on määritellyt arkistojen hiljaisuuksien syntyvän neljällä eri tavalla: arkiston hankintapolitiikassa ja aineistokeruissa, seulonnassa, arkistokuvailussa ja luetteloinnissa ja aineistojen käytössä, kuten käyttörajoituksissa.⁵⁹ Naisten ääni ei ole arkistojen isoin hiljaisuus, vaikka naiset helposti jäävätkin miesten varjoon varsinkin vanhemmissa aineistoissa. Kirsi Vainio-Korhonen huomauttaa, että naisten omat asiakirjat on usein nähty tärkeinä vain sellaisissa tilanteissa, kun ne liittyvät johonkin merkittävään mieheen.⁶⁰ Naisten osuus arkistoissa on usein huomattavasti miehiä pienempi. SKS:n kokoelmissa olevien henkilöarkistojen määrä 2010-luvulla oli 1831. Näistä naisten arkistoja oli vain 30 %, kun miesten arkistoja oli 65 %. Tämä ei ole vain SKS:n ongelma: samankaltaiset prosenttiluvut liittyvät myös muiden suomalaisten arkistojen kokoelmissa oleviin henkilöarkistoihin.⁶¹ Naisten arkistoaineistoa tarkasteltaessa on huomioitava, millaisten naisten äänet kuuluvat ja onko ääni heidän omansa, vai tulee se jonkun muun kautta. Miten esimerkiksi luokka, rotu tai seksuaalisuus vaikuttavat hiljaisuuksiin?

Vuonna 1993 ilmestyi Mirja Härkösen toimittama teos *Naisia, asiakirjoja, arkistoja. Suomen naishistorian arkistolähteitä*, joka on nimensä mukaan hakuteos suomalaisista naishistorian arkistolähteistä. Kirja on syntynyt osana suurempaa naishistorian tutkimuksen jatkumoa, kun 1980-luvun lopulla on pohdittu, miten naistutkimuksen kannalta relevanttien arkistolähteiden käytettävyyttä saisi parannettua. Tavoitteena on ollut tarjota lähdeos, joka kokoaa hajallaan olevia arkistoja yksien kansien sisään ja toimii näin apuna aiheesta kiinnostuneille tutkijoille. Härkönen kirjoittaa kirjan esipuheessa, että kirjan tavoitteena on tarjota tutkimusmateriaalia paitsi historian tutkijalle, myös muille tieteenaloille. Kirjassa luetellut arkistot ylettyvät 1700-luvun alkupuolelta 1990-luvulle.⁶² Kirjassa luetellut arkistot on luokiteltu neljään eri ryhmään: naisten arkistot (itsenäisiä naisten arkistoja, jotka eivät ole jonkun suuremman arkiston osia), naisten asiakirjat sukujen, perheiden ja muiden yhteisöjen arkistoissa, naisten muodostamien yhdistysten ja yhteenliittymien arkistot ja naisten koulutusinstituutioiden arkistot.⁶³ On kuitenkin huomattava, että vain kaksitoista kirjassa mainitusta yli tuhannesta asiakirjakokonaisuudesta sisältää Ruotsin valtakunnan ajalla kirjoitettuja asiakirjoja, mikä

⁵⁹ Peltonen 2015, 186.

⁶⁰ Vainio-Korhonen 2021, 148.

⁶¹ Peltonen 2021, 223.

⁶² Härkönen 1993, vii-viii.

⁶³ Härkönen 1993, xii-xiii.

paljastaa yhden suuren hiljaisuuden suomalaisissa arkistoissa: arkistolähteet ennen autonomiaa ovat äärimmäisen miesvaltaisia.⁶⁴

Kirjassa mainittuihin arkistoihin mahtuu siis sekä sellaisia asiakirjoja, jotka ovat naisten itse luomia, ja joissa kokonaisuuden arkistonmuodostajana on toiminut nainen, mutta myös sellaisia arkistoja, joissa arkistonmuodostajana on toiminut jokin toinen taho. Esimerkiksi naisten koulutusinstituutioiden arkistoissa on monesti lähinnä koulun henkilökunnan luomia asiakirjoja. Koulun oppilaiden oma ääni ei välttämättä näissä arkistokokonaisuuksissa kuulu, vaikka heistä saattaakin saada tietoa esimerkiksi oppilasmatrikkeleiden ja vuosikertomusten kautta.

Yli 400-sivuiseen kirjaan mahtuu hyvin paljon erilaisia arkistoja ja arkistokokonaisuuksia, mikä osoittaa, että naisiin ja naisten historiaan liittyviä arkistoaineistoja on Suomessa paljon. On myös otettava huomioon, että 30 vuotta kirjan ilmestymisen jälkeen tilanne on saattanut muuttua, ja uusia arkistokokonaisuuksia on syntynyt esimerkiksi uusien lahjoitusten myötä. Jo tällaisen kirjan olemassaolo kertoo siitä, että naiset on tahdottu tehdä arkistoissa näkyviksi. Härkösen kirja liittyyneen samaan naishistorian tutkimuksen liikehdintään, jonka seurauksena myös Satasärmäinen nainen -keruu on tehty.

Naiset ovat myös olleet 1800-luvulta alkaen aktiivisia arkistoaineiston tuottajia, mutta tässäkin asemassa he jäävät helposti miesten varjoon. Esimerkiksi SKS:n Kansanrunousarkistossa on useamman naiskerääjän aineistoja, mutta varsinkaan heistä varhaisimpia ei useinkaan mainita mieskerääjien rinnalla. Yksi esimerkki tällaisesta kerääjästä on vuosina 1794–1858 elänyt Charlotta Europaeus, joka oli ensimmäinen naiskerääjä, jonka aineistoa SKS otti vastaan. Hänet on unohdettu jopa teoksesta, joka käsittelee varhaisia naiskerääjiä, vaikka hän oli pitkään ainoa naispuolinen perinnettä tallentanut kerääjä: seuraavat naiskerääjät aloittivat työnsä vasta 1880-luvulla. Europaeus oli merkittävä kerääjä myös siksi, että hän keräsi perinnettä Etelä-Savon ja Etelä-Karjalan rajapitäjistä, joiden perinnettä ei ollut aikaisemmin tallennettu SKS:aan.⁶⁵

Europaeus toimi kirjoittavana ja dokumentoivana naisena miehiseksi määritetyllä alueella,⁶⁶ mutta toimi kerääjänä hieman eri näkökulmasta kuin miehet. Naiskerääjille on ollut tyypillistä

⁶⁴ Vainio-Korhonen 2021, 150–151.

⁶⁵ Hämäläinen ja Timonen 2024, 192–211.

⁶⁶ Hämäläinen ja Timonen 2024, 199–200,

kerätä lasten ja naisten folklorea⁶⁷, joka on puolestaan ollut sellainen folkloren osa-alue, joka on jäänyt mieskerääjiltä usein huomioimatta. Tällä tavalla naiskerääjät ovat pyrkineet pienentämään erästä arkistojen hiljaisuutta, mahdollisesti myös tiedostamattaan. Tyypillistä on myös se, että varsinkin varhaiset naiskerääjät keräsivät perinnettä omasta elämänpääpiiristään. Europaeuksenkin kirjeistä huomaa, että hän oli sosiaalisesti taitava, ja perinteen keräämisen sivussa hän saattoi solmia ystävyyssuhteita, jotka varmasti helpottivat keruuta.⁶⁸ Toisaalta Europaeus kuului sivistyneistöön ja oli saanut aikakauteen nähden laajan koulutuksen sukupuolestaan huolimatta,⁶⁹ joten hänellä oli kuitenkin yhteiskunnassa enemmän valtaa kuin esimerkiksi köyhemmällä kansanosalla.

Naiskerääjien jääminen miesten varjoon saattaa johtua paitsi tahallisuudesta häivyttämisestä, myös siitä, että he ovat itse vähätelleet rooliaan. Europaeusta ei esimerkiksi mainita yhtenä Kantelettaren saksankielisenä kääntäjänä työpanoksestaan huolimatta, mutta tämä saattaa johtua siitä, että hän on vähätellyt omaa osaansa käänöksessään, ja siten jättäytynyt tahallaan valokeilan ulkopuolelle. Hänen kirjeissään on usein itseään vähättelevä sävy, mikä oli tyypillistä varhaisille naiskirjoittajille.⁷⁰ Eri tutkimusaloilla saattaa olla erilaiset painopisteet, joiden myötä aineiston tuottaja saattaa jäädä piiloon. Esimerkiksi folkloristiikan tutkimuksessa naiskeskeinen tutkimus hiipui 1990-luvun ja 2000-luvun vaihteessa. Lisäksi alalla on pitkään vallinnut ajatus siitä, että perinnelajit ja -tekstit kiinnostavat tutkijoita enemmän kuin perinteen kerääjät. Saattaa siis olla, että naisten keräämät tai tuottamat aineistot ovat päätyneet arkistoon ja tutkimuskäyttöön, mutta niiden kerääjistä ei tiedetä.⁷¹ Charlotta Europaeuksella on SKS:ssa oma, erillinen arkistonsa,⁷² mutta tätä kokonaisuutta ei mainita edes Härkösen kirjassa.

Satasärmäinen nainen -kilpakeruun voi nähdä yhtenä keinona vahvistaa naisten ääntä arkistoissa. Jopa tällaisen aineiston sisällä voi kuitenkin olla hiljaisuuksia. Vaikka Satasärmäiseen naiseen osallistui paljon kirjoittajia, se ei kuitenkaan tarkoita, että se tarjoaisi täydellisesti kattavan kuvan suomalaisten naisten elämäkokemuksista. Keruuseen osallistuneet ovat kuitenkin melko monipuolinen joukko. Kirjoittajia on eri puolilta Suomea: eniten Uudeltamaalta, vähiten Pohjois-Suomesta. Heidän koulutustaustansa vaihtelevat

⁶⁷ Hämäläinen ja Timonen 2024, 204–205.

⁶⁸ Hämäläinen ja Timonen 2024, 207–208.

⁶⁹ Hämäläinen ja Timonen 2024, 201.

⁷⁰ Hämäläinen ja Timonen 2024, 192, 202, 210–211.

⁷¹ Hämäläinen ja Timonen 2024, 197.

⁷² Hämäläinen ja Timonen 2024, 195.

kansakoulun ja tohtorin tutkinnon välillä. Mukana on niin eri ammattien edustajia kuin kotiäitejä ja emäntiäkin. Jotkut vanhemmat kirjoittajat ovat merkinneet ammatikseen eläkeläisen. Joillain kirjoittajilla oli vammoja tai kroonisia sairauksia. Omassa, rajatussa aineistossani suurimmalla osalla kirjoittajista on puoliso tai entinen puoliso ja lapsia. Kirjoittajien syntymävuodet ulottuvat 1900-luvulta 1970-luvulle, mutta aktiivisimpia kirjoittajia ovat olleet 1920–1930-luvuilla syntyneet.⁷³ Kuitenkin lähes kaikki kirjoittajista ovat Suomessa syntyneitä, valkoihoisia suomalaisia. Ihonväri jää toisaalta lukijan oletettavaksi, sillä sitä ei mainita erikseen. Toisaalta uskon, että valtavirrasta poikkeava ihonväri tai etnisyys olisi vaikuttanut 1900-luvun Suomessa kasvaneen naisen kokemuksiin niin, että siitä olisi ollut kirjoitettavaa. Etnisistä vähemmistöistä kirjoituksissa mainitaan esimerkiksi saamelaiset, romanit ja inkeriläiset, mutta näihin ryhmiin kuuluvia on hyvin vähän. Graduni aineistossa on yksi inkeriläistaustainen kirjoittaja, joka on jo lapsena muuttanut Suomeen, mutta sitä lukuun ottamatta aineistoni muut kirjoittajat ovat oletettavasti suomalaisia. Satasärmäisen naisen keruuesitteessä⁷⁴ mainitaan, että keruuseen voi kirjoittaa joko suomeksi tai ruotsiksi. Vastauskieliä ei kuitenkaan ole tilastoitu, joten en tiedä, onko vastausten joukossa ruotsinkielisiä tekstejä. Itse en aineistoa selatessani sellaisia nähnyt. Ruotsinkieliset kirjoittajat vastaavat kuitenkin ehkä todennäköisemmin Svenska Litteratursällskapetin järjestämiin muistitietokeruisiin, mikä selittää ruotsinkielisten vastausten vähäisyyttä. En myöskään tiedä, julkaistiinko keruukutsua ruotsiksi käännettynä, sillä SKS:n arkistossa on vain suomenkielinen keruukutsu.

Myöskään seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvia kirjoittajia ei aineistossani ole, tai ainakaan sellaisista ei puhuta. Vaikka eroja kirjoittajien välillä on, eikä kahta täysin samanlaista elämäkokemusta ole, ovat Satasärmäiseen naiseen osallistuneet kirjoittajat suhteellisen homogeeninen joukko. Jossain määrin kirjoittajien piirteet todennäköisesti kuvastavat suomalaista yhteiskuntaa 1990-luvun alussa. Vaikka Suomessa on aina ollut etnisiin vähemmistöihin kuuluvia, yhteiskunnan moninaisuus ei ole ollut niin näkyvää esimerkiksi mediassa kuin nykyään. Myös kirjoituskutsun sanamuoto on saattanut ajaa mahdollisia kirjoittajia pois. Satasärmäisen naisen kirjoituskutsussa pyydetään kirjoittajia kertomaan, ”millaista on olla suomalainen nainen”.⁷⁵ Suomalaisuuden korostaminen on saattanut olla kynnykskysymys sellaisille henkilöille, joiden kansallinen identiteetti ei ole

⁷³ SKS KRA. SATA. 1991.

⁷⁴ Kilpailukutsu, liite 1.

⁷⁵ Kilpailukutsu, liite 1.

yksiselitteinen. Esimerkiksi saamelaiset eivät välttämättä koe itseään suomalaisiksi, vaikka asuisivatkin Suomen alueella. Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuulumisen on puolestaan ollut 1990-luvun alussa vielä tabu. Homoseksuaalisuus oli poistettu sairaslukituksesta vuonna 1981, ja kehotuskielto kumottiin vasta vuonna 1999.⁷⁶ Voi olla, että kirjoittajille on tuntunut turvattomalta kertoa omista queer-kokemuksista, jolloin niistä vaikeneminen on tuntunut paremmalta ratkaisulta.

Onkin tärkeää huomioida, että arkistojen hiljaisuudet voivat johtua myös siitä, ettei tiettyyn ryhmään kuuluvat ihmiset ole halunneet lahjoittaa aineistoaan arkistoille tai vastata aineistokeruisiin. Hiljaisuuden muodostaminen on siten myös aktiivista toimintaa. Yksi syy tähän voi olla se, että arkisto-organisaatio koetaan pelottavana tai etäisenä, mistä saattaa seurata tunne siitä, ettei lahjoitettua aineistoa osata käsitellä arkistossa oikein. Kuten luvussa 2.1 todettiin, aihetta tuntematon arkistonhoitaja saattaa pahimmassa tapauksessa luoda tapahtumista, kulttuureista tai ihmisistä väärän kuvan. Arkisto saattaa näyttäytyä vallitsevan valtarakenteen puolella olevana, ja syrjittyyn vähemmistöön kuuluvat voivat siksi pitää sitä epäluotettavana paikkana säilöä omaa perinnettään. Toisaalta vähemmistöjen aineisto saattaa olla piilossa valtaväestöön liittyvän aineiston seassa. SKS:n toiminnan alkuvuosina romanien perinnettä ei nähty keräämisen arvoisena, koska tavoitteena oli rakentaa suomalaista kulttuuria, eikä romanien nähty kuuluvan siihen. Silti esimerkiksi Suomen Kansan Vanhat Runot -kokonaisuudessa on useampia romanikertojilta kerättyjä runoja. Samaan tapaan muiden vähemmistöjen aineisto saattaa olla osa jotain toista, varsinaisesti vähemmistöön itseensä liittymätöntä asiakirjakokonaisuutta, eikä sitä syystä tai toisesta ole erotettu omaksi kokonaisuudekseen.⁷⁷

Vallitsevaa valtaa vastaan voidaan kapinoida perustamalla yhteisön oma arkisto, jossa yhteisön jäsenet huolehtivat itse perinteensä säilyttämisestä. Yhteisöarkistot ovat yleensä muiden kuin arkistoammattilaisten ylläpitämiä. Tällaista arkistoa voi olla helpompi lähestyä, kun tietää varmasti sen parissa työskentelevillä olevan samanlaisia aatteita ja kokemuksia kuin itsellään. Yhteisöarkistoja alkoi syntyä enemmän 1960-luvulla, ja 1990-luvulta alkaen niistä on tullut paremmin rahoitettuja ja internetin kehityksen myötä myös paremmin saavutettavia.⁷⁸ Yhteisöarkistojen rooli yhteiskunnassa voi olla todella merkittävä:

⁷⁶ Sateenkaarihistoria Suomessa, Seta ry:n verkkosivu. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/> [haettu 1.11.2024]

⁷⁷ Mikkola 2021, 174–175.

⁷⁸ Henttonen 2023, 85.

esimerkiksi Etelä-Afrikassa yhteisöarkistot pyrkivät korjaamaan apartheid-politiikan jälkeensä jättämää aukkoa yhteiskunnassa.⁷⁹

Yhteisöarkistot ovat myös paikkoja, joissa esimerkiksi valtiollisten arkistojen hiljaisuuksia pyritään korjaamaan. Suomessa Työväen arkisto ja Kansan Arkisto keräävät työväestöön ja työväenliikkeeseen liittyvää aineistoa. Työväen museo Werstas kerää työväen kulttuurin lisäksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen sekä kuurojen ja viittomakielisten arkistoaineistoa. Jälkimmäistä tehdään yhteistyössä Viittomakielisten museon kanssa. Suomen muista kielivähemmistöistä ruotsinkielisten aineistoa tallennetaan Svenska Litteratursällskapetin arkistoon, kun taas saamenkielisillä on oma Saamelaisarkistonsa, joka on osa Kansallisarkistoa. Etnisistä vähemmistöistä Suomen juutalaisten arkistoaineistot on kerätty Kansallisarkistoon, ja SKS:n arkistoon on talletettu romaniyhteisöltä mm. muistitietoaineistoa.⁸⁰ Käsittelen keruiden järjestäjien vaikutusta keruuvastauksiin enemmän luvussa 2.3.

2.3 SKS ja kilpakeruiden valta-asetelmat

Monet tahot ovat 1900-luvun aikana järjestäneet muistitietokeruuta, mutta tässä tutkielmassa keskityn Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimintaan. SKS:n toiminnassa on alusta asti kerätty kansanperinnettä ja muistitietoa, mutta aluksi tieto kertyi vain tutkijoiden kautta. Vuonna 1935 järjestettiin Kalevalan riemuvuoden keräys, jossa kansalaiset saivat ensimmäistä kertaa itse lähettää kirjoituksiaan SKS:n arkistoon. Nykyisen kaltainen kirjoituskeruuperinne on alkanut SKS:ssa 1960-luvulla.⁸¹ Henkilökohtainen informaatio oli haluttu muistitietokeruissa pysyvän pelkästään vastauksen taustatietona, mutta 1980- ja 1990-luvuilla kiinnostuksen kohde siirtyi siihen. Tämän käänteen myötä henkilökohtaisemmista kertomuksista tuli useiden keruiden ensisijainen aihe.⁸² 1990-luvun alkupuolella SKS:ssakin on järjestetty useita elämäkerrallisia kirjoituskilpailuja. Satasärmäisen naisen lisäksi 1990-luvulla järjestettiin muun muassa mieselämäkertojen keruu Eläköön mies (1992–1993),

⁷⁹ Harris 2002, 76.

⁸⁰ Peltonen 2015, 183–184.

⁸¹ Muistitietokeruut, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu.

<https://www.finlit.fi/arkisto/muistitietokeruut-ja-erityiskokoelmat/muistitietokeruut/> [haettu 1.12.2024]

⁸² Pöysä 2006, 226.

kaikille sukupuolille avoin Elämysten jäljillä (1995) ja ihmisten päiväkirjoja kerännyt Päiväkirjat tutkimuskäyttöön (1994–1995).⁸³

SKS:n kirjoituskeruut ovat lähtökohtaisesti kaikille ihmisille avoimia. Olen kuitenkin huomannut itse omasta graduaiheestani kertoessani, miten tuntematonta SKS:n kirjoituskeruutoiminta ihmisille on. Tämä kertoo siitä, että SKS:n kirjoituskeruut eivät ole välttämättä kovin laajasti tunnettuja edes akateemisen koulutuksen saaneille ihmisille. Jos SKS ei ole tuttu organisaatio, ei voi olettaa, että kirjoituskutsuihin edes törmää.

Kirjoituskutsuun vastaaminen voi olla kiinni myös omasta kirjoittamistaidosta. Huolimatta siitä, että kirjoituskutsussa ei ainakaan enää nykyään ole minkäänlaisia ohjeita siihen, millainen tekstin kirjoitusasu pitäisi olla, voi joku kokea, ettei ole tarpeeksi taitava kirjoittaja, ja jättää siksi vastaamatta. Myös yleiset resurssit vaikuttavat: osaako tai pystyykö kirjoittaja käyttämään tietokonetta, tekstinkäsittelyohjelmaa ja sähköpostia, joita vaaditaan kirjoituksen lähettämiseen? Onko hänellä joku, jolta pyytää apua? Jos tietotekninen puoli ei onnistu, voi ainakin toistaiseksi vastaukset lähettää myös paperisena. Postimaksun maksaminen jää kuitenkin kirjoittajan kontolle. Ei ole myöskään varmaa, miten asia kehittyy tulevaisuudessa, ja jatkuuko mahdollisuus lähettää paperisia vastauksia kuinka kauan.

Keruisiin kehoitetaan vastaamaan omalla kielellään. SKS järjesti yli 20 vuotta sitten Suomessa asuvien maahanmuuttajien elämäkertakeruun, jolloin keruuesite oli suomen ja ruotsin lisäksi käännetty ranskaksi, venäjäksi, albaniaksi, arabiaksi, persiaksi, kurdiksi, vietnamiksi, serbokroatiaksi, bosniaksi ja somaliksi,⁸⁴ mutta SKS:n verkkosivut ovat tällä hetkellä saatavilla vain suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, ja jos potentiaalinen kirjoittaja ei ymmärrä mitään näistä kielistä, ei hän saa myöskään tietoa keruukutsusta. Keruun aiheesta riippuen myös toivottu vastauskieli saattaa vaihdella. Esimerkiksi vuoden 2023 Karjalaisuusien jäljillä -keruuseen toivottiin vastauksia joko suomen tai karjalan kielellä.⁸⁵ Keruukutsu julkaistiin kuitenkin ilmeisesti vain suomeksi.

Pelkkä keruuesitteen kääntäminen ei kuitenkaan riitä tavoittamaan sopivia kirjoittajia: tietoa keruusta täytyy jakaa sellaisissa paikoissa ja alustoilla, joilla potentiaaliset kirjoittajat

⁸³ Keruut, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/aineistot/keruut/> [haettu 30.11.2024]

⁸⁴ Peltonen 2015, 184–185.

⁸⁵ Karjalaisuusien jäljillä -keruuesite. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/2023karjala_w.pdf [haettu 18.2.2025]

liikkuvat ja näkevät keruukutsun.⁸⁶ SKS:ssa on viime vuosina pyritty keräämään entistä enemmän moninaista suomalaista kulttuuriperintöä, ja yksi tätä tavoitetta vahvistava toimi oli Suomen 100-vuotisen itsenäisyyden kunniaksi vuonna 2016 lanseerattu digitaalinen keruualusta Muistikko, joka toimi kuudella eri kielellä.⁸⁷ Muistikkoon lisätyt muistitietotekstit itselle merkityksellisistä aiheista olivat heti kaikkien luettavissa. Vuoden aikana Muistikko keräsi yli 700 tekstiä yli 200 kirjoittajalta, ja se oli erityisesti koululaisten suosiossa.⁸⁸

Nämä edellä mainitut tekijät vaikuttavat siihen, ettei joku osallistu kirjoituskeruuseen, vaikka hänellä siihen sopivia kokemuksia ja ajatuksia olisikin. Kirjoituskeruissa on monta vaihetta, jossa potentiaalinen kirjoittaja voi karsiutua pois, mikä johtaa siihen, että loppujen lopuksi keruusiin vastaajat lienevät suhteellisen yhtenäinen joukko ihmisiä. Tämä tekee laajoistakin aineistoista tietyssä mielessä epäluotettavia: ne eivät kerro koko totuutta. Toki kirjoitukset ovat usein muutenkin hyvin subjektiivisia, joten niitä ei ehkä voidakaan käyttää yleiskuvana aiheestaan. Kuten alaluvussa 2.1 mainitussa Martin Nakatan artikkelissa todettiin; kaikki historia ei koskaan ole arkistossa.⁸⁹

Muistitietotutkimuksessa on ajateltu, että nauhurin avulla tehtävät haastattelut luovat tasa-arvoa: nauhalle saavat äänensä kuuluviin esimerkiksi suullisen kulttuurin edustajat, joiden tietoa ja perinnettä ei muuten saisi talteen. Toisaalta varsinkin sukupuolentutkimuksen piirissä on huomioitu se, että tutkijalla tai kerääjällä on haastattelutilanteessa aina omat intressinsä, jotka eivät välttämättä kohtaa haastateltavien kanssa.⁹⁰ Kirjoittamalla itse vastaaja saa keskittyä sellaisiin aiheisiin, joista haluaa kertoa. Tämä ei kuitenkaan poista ongelmaa siitä, miten kirjoitus- tai kielitaidottomien ihmisten ääni saadaan mahdollisimman eettisin tavoin kuulumaan muistitietotutkimuksessakin.

SKS:lla on käytössään vastaajaverkosto, joka on perustettu vuonna 1935. Verkoston jäsenet saavat kaksi kertaa vuodessa tiedon siitä, mitä keruita SKS:lla on tällä hetkellä meneillään. Keruusiin vastaaminen ei kuitenkaan ole välttämätöntä vastaajaverkoston jäsenillekään.

⁸⁶ Kivilaakso, Pesonen ja Taavetti 2022, 102–103.

⁸⁷ Mikkola 2021, 193.

⁸⁸ Satojen tarinoiden Muistikko, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/muistikko2.pdf> [haettu 2.3.2025]

⁸⁹ Nakata 2012, 102.

⁹⁰ Pöysä 2006, 227.

Vastaajaverkoston voi liittyä kuka tahansa. Tällä hetkellä verkostoon kuuluu SKS:n verkkosivujen mukaan noin 400 eri-ikäistä kirjoittajaa eri puolilta Suomea.⁹¹

Vastaajaverkoston kautta kirjoituskeruusiin saattavat myös vastata henkilöt, joita keruuaihe ei henkilökohtaisesti kosketa. Tällöin vastaaminen tapahtuu todennäköisesti enemmän vastuuntunnosta vastaajaverkoston jäsenenä kuin henkilökohtaisesta kiinnostuksesta keruun aiheeseen. Esimerkiksi Museoviraston vuonna 1985 järjestämään Naisen asema -keruuseen vastasi myös miehiä. Kirjoituskutsussa ei kielletty muita kuin naisia osallistumasta, mutta miesten vastauksissa on huomattavissa, että he vastaavat pelkästään siksi, että ovat tottuneet vastaamaan jokaiseen vastaajaverkostolle tulevaan kirjoituskutsuun.⁹² En pidä tällaista velvollisuudentunnosta vastaamista välttämättä pahana asiana tai ajattele, että tällaiset vastaukset vääristäisivät aineistoa. Tällaisia vastauksia ei välttämättä ole kuin muutamia kaikkien kirjoitusten joukossa, ja niissäkin saattaa olla joitain tutkijoita kiinnostavia näkökulmia.

Keruun järjestävällä taholla voi olla vaikutusta siihen, miten innokkaasti keruusiin osallistutaan ja kuka niihin osallistuu. Piia Metsä-Tokila on tutkinut suomalaisten poliittisten naisvankien muistitietokeruuta, jonka Kansan Arkisto järjesti vuosina 1981–1982. Keruu syntyi entisten poliittisten vankien omasta aloitteesta, ja sen suunnittelussa ja toteutuksessa oli mukana useita entisiä naisvankeja. Keruun myötä arkistoon saatiin 40 litteroitua haastattelua ja 20 kirjoitettua muistelmaa toisen maailmansodan aikaisista vankilakokemuksista. Se, että keruuseen vastanneet tiesivät vastaanottajien olevan samaa yhteisöä kuin hekin, saattoi johtaa laajempiin ja avoimpiin muistelukerrontoihin. Myös järjestävä arkisto on todennäköisesti vaikuttanut vastausaktiivisuuteen. Kansan Arkisto on Suomen Kommunistisen puolueen vuonna 1956 perustama arkisto, joka on keskittynyt keräämään nimenomaan työväenliikkeen ja kommunistien aineistoa. Metsä-Tokila epäilee, että jos esimerkiksi SKS olisi järjestänyt keruun, keruukutsun kysymykset olisivat todennäköisesti olleet erilaisia, vastauksista puhumattakaan. Toisaalta on huomioitava, että tällaisesta yhteisön sisäisestä toiminnasta seurasi se, ettei keruuseen ole todennäköisesti edes kutsuttu osallistumaan sellaisia henkilöitä, joiden ei koettu kuuluvan ”sisäpiiriin” tai jotka olivat myöhemmin siirtyneet yhteisön ulkopuolelle. Metsä-Tokila arvelee, että näiden ihmisten kokemukset olisivat jonkin verran

⁹¹ Vastaajaverkosto, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu.

<https://www.finlit.fi/arkisto/muistitietokeruut-ja-erityiskokoelmat/vastaajaverkosto/> [haettu 30.11.2024]

⁹² Olsson 2016, 170–171.

poikenneet keruuseen osallistuneiden kertomuksista.⁹³ Koska SKS:n keruut ovat kaikille avoimia, tällaista tietoista kirjoittajien valikointia ei todennäköisesti tapahdu. Se ei kuitenkaan tarkoita, ettei keruusiin osallistuva ryhmä olisi homogeeninen, kuten luvussa 2.2 todettiin.

SKS:n kirjoituskeruissa on monesti jonkinlainen palkkio. Usein palkintona arvotaan osallistujien kesken esimerkiksi SKS:n kustantamon julkaisemia kirjoja. Satasärmäisessä naisessa parhaaksi valitut tekstit ovat saaneet rahapalkintoja, ja osallistujien kesken on kirjojen lisäksi arvottu Kalevala Korun koruja.⁹⁴ On luonnollista, että mahdollinen palkinto houkuttelee kirjoittamaan. Palkinto voi motivoida sellaisenkin henkilön kirjoittamaan, joka ei ehkä muuten innostuisi kirjoittamisesta. Samaan aikaan tämä mahdollistaa sen, että joku osallistuu keruuseen vain palkinnon vuoksi ja kirjoittaa täysin fiktiivisen tekstin. Tällaiset tekstit arkistoidaan muiden kanssa, eikä myöhempien aikojen tutkijoilla ole välttämättä mitään mahdollisuutta tietää, onko teksti fiktiivinen vai tosi. Palkinto ei kuitenkaan ole välttämättä merkityksellinen kirjoittajalle, jos hän kokee aiheen tärkeäksi.⁹⁵ Piret Paal on tutkinut SKS:n järjestämää Kun sairastuin syöpään -keruun vastauksia ja huomannut, että joissain kirjoituksissa on liitetty mukaan kirjoittajan tilinumero, mistä voi päätellä kirjoittajan olleen palkinnon perässä. Paal epäilee, että keruun järjestäminen talouslaman aikana selittää kirjoittajien toiveen saada rahaa tekstistään.⁹⁶ Lähtökohtaisesti en näekään kirjoituskeruiden palkkioissa mitään väärää, mutta niiden olemassaolosta ja mahdollisesta vaikutuksesta kirjoitusmotivaatioon on hyvä olla tietoinen.

Keruiden vastaajien motivaatioita on muutenkin hyödyllistä tutkia silloin, kun halutaan tietää syistä, jotka vaikuttavat kirjoitusten taustalla. Tämä voi auttaa tutkijaa kontekstoimaan tutkimaansa aineistoa ja mahdollisesti selvittää, miksi aineisto on juuri sellainen kuin on. Motiivien tutkiminen voi myös auttaa selvittämään, millaisilla tavoilla uusia vastaajia voidaan houkutellessa vastaamaan kirjoituskeruusiin.⁹⁷ Satasärmäisessä naisessa vastaajilla on saattanut vaikuttaa taustalla esimerkiksi tilaisuus kertoa elämän aikana kohdatuista vääryyksistä, ja saada sanoa viimeinen sana asiaan liittyen. Joillakin kirjoittajilla motivaationa on voinut olla halu kirjoittaa ja saada kirjoittamisestaan tunnustusta. Kirjoitan kirjoittamisen merkityksestä Satasärmäisen naisen vastaajille enemmän luvussa 3.1.

⁹³ Metsä-Tokila 2011, 96–101.

⁹⁴ Kilpailukutsu, liite 1.

⁹⁵ Olsson 2016, 166.

⁹⁶ Paal 2011, 164.

⁹⁷ Salonen 2022, 130–131.

Kun tutkitaan arkistojen, tässä tapauksessa nimenomaan SKS:n hiljaisuuksia, on tärkeää kääntää katseensa siihen, millaisia kilpakeruita nyt, 2020-luvun alussa järjestetään. Keruiden määrä on kasvanut viimeisen kymmenen vuoden aikana huomattavasti: 1970–2000-luvuilla SKS järjesti viidestä kymmeneen keruuta vuosittain,⁹⁸ kun nykyään keruita on 10–15 joka vuosi.⁹⁹ Syksyllä 2024 SKS:lla oli meneillään kahdeksan muistitietokeruuta. Meneillään olleet keruut käsittelevät itsenäisen Suomen tiedehistoriaa, juhlaperinnettä, kokemuksia siirtolapuutarhoista, kohtaamisia luonnoneläinten kanssa, kuukautisia, vihapuhekokemuksia, luonnonvesissä uimista ja äänimaisemia. Viimeisen vuoden sisään keruita on ollut esimerkiksi syntymäpäivämuistoista, pakettimatkakokemuksista, unettomuudesta, sienestämisestä, vesivoimarakennuksesta ja Chilen sotilasvallankaappaukseen liittyvistä muistoista.¹⁰⁰ Monet keruut on suunnattu laajalle kohderyhmälle, ja eri-ikäiset ja eri lähtökohdista tulevat voivat hyvin osallistua niihin. Laajat, yleismaailmalliset aiheet kannustavat ehkä helpommin ihmisiä kirjoittamaan: varmasti jokaisella olisi jotain sanottavaa esimerkiksi oman elämänsä juhlaperinteistä tai unettomuuskokemuksista, oli oma tausta millainen hyvänsä.

Toisaalta esimerkiksi vuonna 2023 järjestettyyn karjalaisuutta käsittelevään keruuseen selvästi odotettiin tekstejä nimenomaan sellaisilta henkilöiltä, joilla on jokin yhteys Karjalaan tai karjalaisuuteen, mihin viittaa jo se, että keruukutsussa mainittiin mahdollisuus kirjoittaa vastaus joko suomen tai karjalan kielellä. Lisäksi kutsussa mainitut apukysymykset on suunnattu selvästi ihmisille, joilla on omakohtaisia kokemuksia Karjalasta ja karjalaisuudesta.¹⁰¹ Keruun lopputiedotteesta kuitenkin käy ilmi, että vastaajien joukossa on muutamia sellaisiakin kirjoittajia, joilla ei ole henkilökohtaista Karjala-yhteyttä, mutta esimerkiksi kokemusta siirtokarjalaisten Suomeen asettumisen seuraamisesta.¹⁰² Muistelevassa kirjoittamisessa on mukana keruun teema ja yleensä myös vastausohje, jossa on ohjailevia kysymyksiä. Tämän vuoksi kilpakeruiden vastaukset eivät yleensä ole täysin vapaata tajunnanvirtaa.¹⁰³

⁹⁸ Kivilaakso, Pesonen ja Taavetti 2022, 92.

⁹⁹ Perinteen ja nykykulttuurin kokoelman historiaa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelma/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelmien-historiaa/> [haettu 30.11.2024]

¹⁰⁰ Vastaa muistitietokeruusiin, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/arkisto/vastaa-muistitietokeruusiin/> [haettu 30.11.2024]

¹⁰¹ Karjalaisuuksien jäljillä -keruuesite. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/2023karjala_w.pdf [haettu 18.2.2025]

¹⁰² Karjalaisuuksien jäljillä -keruun lopputiedote. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2024/02/karjalaisuus2023_tulos.pdf [haettu 18.2.2025]

¹⁰³ Pöysä 2006, 230.

Keruiden yleisesti suuri vastaajamäärä kiinnitti huomioni, kun selasin listaa menneistä muistitietokeruista SKS:n verkkosivuilta. Monissa keruissa 1950-luvulta alkaen saattaa olla jopa yli sata vastausta, joissain jopa useampi sata. Jopa Suomen Kuvalehden vuonna 1947 järjestämä evakkokasku-keruu keräsi 351 vastausta, vaikka jälleenrakennusajan Suomessa oli varmasti pulaa paperista ja vapaa-ajasta. Samalla huomasi, että monissa 2000-luvun keruissa saattaa olla alle 100 vastaajaa. Toisaalta vastausten määrä saattaa vaihdella eri keruiden välillä paljonkin: esimerkiksi 2002–2003 järjestettyyn Eksymiskokemukset-kyselyyn vastasi 106 ihmistä, kun taas vuoden 2008 Alkoholi elämässäni -kirjoituskilpailussa vastaajia on vain 48 kappaletta.¹⁰⁴ Tämä havainto yllätti minut, sillä olin oletanut, että aikana, jolloin internetin myötä kaikki tieto on saatavilla helposti ja oman kirjoituksenkin lähettäminen onnistuu nappia painamalla, osallistujamäärät voisivat olla suurempia kuin aikana, jolloin kirjoittaminen ja tekstin lähettäminen on vaatinut enemmän vaivaa. Toki keruiden aiheet vaikuttavat varmasti myös vastaajien määrään: voi olla helpompi kirjoittaa jostain kevyemmästä aiheesta, kuten matkustelusta, kuin esimerkiksi alkoholista, johon saattaa liittyä pahojakin traumoja. Yksi syy pienempiin vastaajamääriin voi olla se, että keruukutsut hukkuvat internetin informaatiotulvaan, eikä asiasta tietämätön niitä välttämättä edes osaa etsiä. Nykyaikana on myös paljon enemmän tekemistä ja virikkeitä vapaa-ajallakin, jolloin keruisiin kirjoittamisen kaltainen harrastus saattaa jäädä muun tekemisen jalkoihin.

Koska Satasärmäiseen naiseen vastasi yli 500 kirjoittajaa, minua kiinnosti, mistä kirjoittajat ovat saaneet tietää kilpailusta. Kilpailukutsu on kuitenkin tavoittanut runsaasti eri-ikäisiä ihmisiä erilaisista lähtökohdista ympäri Suomen. Yritin selvittää, missä kaikkialla kilpailukutsua on julkaistu, mutta etsinnöistäni huolimatta en löytänyt kattavaa listaa paikoista, johon kutsua olisi välitetty järjestäjien taholta. Joissain keruuseen lähetetyissä teksteissä kuitenkin mainitaan, että tieto kilpailusta on huomattu lehdestä. Rajatussa aineistossani mainitaan ET-lehti¹⁰⁵, Suomen Kuvalehti¹⁰⁶, Laitilan sanomat¹⁰⁷ ja Tejuka-lehti¹⁰⁸. Tämän perusteella voidaan päätellä, että keruukutsua on julkaistu niin aikakauslehdissä kuin paikallisissa sanomalehdissäkin. Paperilehtiin painetut ilmoitukset ovat todennäköisesti tavoittaneet 1990-luvun alussa suuremman yleisön kuin nykyään.

¹⁰⁴ Keruut, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran verkkosivu. <https://www.finlit.fi/aineistot/keruut/> [haettu 30.11.2024]

¹⁰⁵ SKS KRA. SATA 2437–2745. 1991 ja SKS KRA. SATA 14469–14476. 1991.

¹⁰⁶ SKS KRA. SATA 14634–14657. 1991.

¹⁰⁷ SKS KRA. SATA 11400–11425. 1991.

¹⁰⁸ SKS KRA. SATA 14731–14738. 1991.

Todennäköistä lienee myös, että tieto kilpailusta on kulkenut suusta suuhun, ja kirjoittaja on kuullut siitä esimerkiksi sukulaiseltaan tai ystävältään.

Arkistoaineistoa tutkiessa kannattaa muistaa, että keruusiin vastaava pystyy kontrolloimaan sitä, millaisia tietoja hänestä jää arkistoon. Hän on todennäköisesti saanut keruukutsussa tiedon siitä, mitä hänen vastaukselleen tehdään, kuten että hänen tekstinsä tullaan säilyttämään arkistossa ja sitä saatetaan hyödyntää tutkimuskäytössä. Ainakin SKS:n kirjoituskutsuissa on aina tiedot siitä, mihin tekstiä käytetään, ja nettisivun kautta luovutettaessa luovuttajan täytyy suostua tähän. Aineistoissa saattaa kuitenkin olla erilaisia käyttörajoituksia, yleensä silloin, kun keruun aihe käsittelee jotain herkkää tai henkilökohtaista aihetta. Satasärmäisen naisen keruukutsussa käsketään mainitsemaan, jos vastaustekstiä tai sen osia ei saa julkaista.¹⁰⁹ Joissain aineistoni teksteissä annetaankin suora julkaisukielto. Esimerkiksi vuonna 1937 syntyneen kirjoittajan tekstin alkuun ja loppuun on kirjoitettu ”EI SAA JULKAISTA”.¹¹⁰

Kuitenkin tilanteessa, jossa joku toinen luovuttaa aineiston arkistoon esimerkiksi tekijän kuoleman jälkeen, on mahdollista, että sitä on muokattu tai siitä puuttuu osia, ja että luovuttaja on näiden muutosten takana, eikä tekijä itse.¹¹¹ Tässä kohdassa valta ei ole niinkään arkistonhoitajalla, vaan aineiston luovuttajalla. Se on kuitenkin jälleen hyvä esimerkki siitä, ettei arkistojen aineistot ole neutraaleja tai koko totuus.

¹⁰⁹ Kilpailukutsu, liite 1.

¹¹⁰ SKS KRA. SATA 9314–9341. 1991.

¹¹¹ Peltonen 2021, 212.

3 Satasärmäinen nainen ja vallankäyttö

3.1 Kirjoittamisen merkityksiä ja naisten kirjoittaminen vallan välineenä

Olen ottanut kynän käteeni [epäselvää, SR] ja kirjoittanut kun on ollut vaikeaa ja ahdistavaa.¹¹²

Näin kirjoittaa vuonna 1936 syntynyt nainen ja tiivistää ytimekkäästi ajatusmallin, joka monessa Satasärmäisen naisen keruuvastauksessa toistuu. Kirjoittaminen on vastaajille tärkeää, ja he tekevät sitä mielellään. Satasärmäinen nainen -keruuseen osallistuminen on ollut selvästi mieluista, sen kertoo vastausten suuri määrä. Vastaajien joukossa on kirjoittajia, jotka ovat osallistuneet kilpakeruisiin aikaisemminkin. Vuonna 1913 syntynyt kirjoittaja mainitsee osallistuneensa vuoden 1935 Kalevalan juhluvuoden kilpakeruuseen, ja sen jälkeen moniin muihinkin keruisiin.¹¹³ Toinen kirjoittaja (s. 1911) mainitsee olevansa aktiivinen osallistuja mm. Museoviraston kirjoituskeruissa.¹¹⁴ Vaikka sama kirjoittaja kertoisi eri keruissa saman tarinan, näkökulma voi olla eri teksteissä erilainen: Satasärmäinen nainen -keruun vastauksissa keskitytään enemmän sukupuolikysymyksiin kuin jotain muuta aihetta käsittelevässä keruussa.¹¹⁵ Osalle taas kirjoittaminen on muuten tuttua, ja heidän kirjoituksiaan saattaa olla julkaistu aikaisemmin esimerkiksi lehdissä. Ulla Pielan mukaan vuoteen 1992 mennessä Suomessa järjestettyihin elämäkertakilpailuihin on osallistunut aina enemmän naisia kuin miehiä: yleensä vastaajista naisia on noin kaksi kolmasosaa. Naiset myös ovat kirjoittaneet laajemmin kuin miehet.¹¹⁶ Anna Salosen mukaan monelle muistitietokeruiden aktiivivastaajalle kirjoittaminen on elämäntapa, ja heillä on keruisiin vastaamisen lisäksi tapana kirjoittaa myös lehtiin ja harrastaa aktiivista kirjeenvaihtoa.¹¹⁷

Naisten historiallinen ja omaelämäkerrallinen kirjoittaminen ei ole mikään uusi ilmiö. Vaikka lukeva nainen on ollut osa kulttuurikuvastoamme 1800-luvulta alkaen, kirjoittava nainen on ollut varsinkin muutama vuosisata sitten vallankumouksellinen hahmo, sillä hän astuu miehisen toimijuuden alueelle ja saa tästä mahdollisesti vielä ansiotuloakin.¹¹⁸ Toisen aallon feminismiin myötä 1960- ja 1970-luvulla valtavirran historiantutkimuksessakin oivallettiin, että naishistoria ei ole mikään oma, erillinen osa historiaa, ja historiaa ei voida kirjoittaa

¹¹² SKS KRA. SATA 2199–2219. 1991.

¹¹³ SKS KRA. SATA 3726–3778. 1991.

¹¹⁴ SKS KRA. SATA 14452–14468. 1991.

¹¹⁵ Hynninen 2017, 52.

¹¹⁶ Pielä 1992, 7.

¹¹⁷ Salonen 2022, 117.

¹¹⁸ Hämäläinen ja Timonen 2024, 199.

ilman, että kirjoitetaan myös naisten historiaa.¹¹⁹ Naisten historiaa ovat usein kirjoittaneet toiset naiset, ja siksi naishistorian kirjoittamisen taustalla ovat usein vaikuttaneet feministiset tavoitteet purkaa miehistä ja yksipuolista kuvaa historiasta.

Eräs naisille tyypillinen kirjoitusala on ollut päiväkirja, ja ne ovat usein myös tärkeitä historiantutkijoiden lähteitä varsinkin silloin, kun tutkitaan menneisyyden ihmisten henkilökohtaisia ajatuksia ja kokemuksia. Päiväkirja on ollut monelle naiselle yleinen ja tärkeä paikka kirjoittaa kokemuksistaan ja tunteistaan. Historiallisesti ja kulttuurisesti merkittäviä naisten päiväkirjoja on myös julkaistu. Päiväkirjan kirjoittamisessa näkyy sukupuolten väliset erot: naiset ovat aktiivisempia päiväkirjan kirjoittajia. Suvi Ahola epäilee, että tämä saattaa johtua siitä, että miehille on kautta aikain ollut enemmän tilaa tuoda ilmi ajatuksia ja tunteuksiaan, eikä päiväkirjan kaltaiselle yksityiselle ajatusten työstämiselle koeta olevan tarvetta. Miehet pitävät päiväkirjaa yleensä viran puolesta, jolloin kirjoittamisen tarve on enemmän ulko- kuin sisäpuolelta tulevaa. Ahola on huomionut, että naisten päiväkirjoissa kuvataan elämää laajemmin kuin miesten päiväkirjoissa. Yksityisten ja yhteiskunnallisten asioiden sekoittuminen näkyy monissa naisten kirjoittamissa päiväkirjoissa. Silti suurin osa kirjallisuushistorian tunnetuimmista ja tärkeimpinä pidetyistä päiväkirjoista on miesten kirjoittamia.¹²⁰

Satasärmäisen naisen vastaukset ovat muiden luettavaksi kirjoitettuja, eikä yksityisiä kuten päiväkirjat yleensä, mutta samalla tavalla kuin päiväkirjoissa niissä kirjoitetaan elämäntapahtumista ja ajatuksista sekä tunteista, joita niihin liittyy. 1970-luvulla Suomessa julkaistiin useampia päiväkirjaa muistuttavia teoksia, jotka oli kuitenkin kirjoitettu julkiselle yleisölle, kuten vuonna 1978 julkaistut Eeva Kilven *Naisen päiväkirja* ja Märta Tikkasen *Vuosisadan rakkaustarina*.¹²¹ Voi olla, että näiden kaltaiset teokset inspiroivat muitakin naisia kirjoittamaan samankaltaisia ”puolijulkisia” päiväkirjoja. Vaikutus saattaa näkyä myös Satasärmäisen naisen vastauksissa, joissa käsitellään usein vaikeitakin elämäkokemuksia.

Monessa Satasärmäisen naisen vastauksessa näkyy kirjoittajien tietoisuus elämänkerroille tyypillisistä piirteistä. Sen sijaan tiedostamattomampi mutta toistuva piirre on se, etteivät kirjoittajat pidä omaa tekstiään oikeastaan merkittävänä. Yleisestikin omaelämäkerroille, sekä julkaistuille että julkaisemattomille, on tyypillistä, että teksti alkaa jonkinlaisella

¹¹⁹ Downs 2010, 3.

¹²⁰ Ahola 1993, 96–110.

¹²¹ Leskelä-Kärki 2020, 209–210.

anteeksi pyynnöllä siitä, ettei kirjoituksessa kuvattu elämä tai sen tapahtumat ole mielenkiintoisia tai kirjaamisen arvoisia. Naisten omaelämäkertoissa tällainen toistuu vielä useammin kuin miesten.¹²²

On tärkeää huomioida, että alkuperäisessä kilpailuesitteessä ei määritellä sitä, millainen tekstin pitäisi olla. Siinä kannustetaan kirjoittamaan omalla tyylillään. Erikseen mainitaan sekin, ettei käsialalla tai oikeinkirjoituksella ole väliä, sisältö ja ”aitous” on tärkeintä.¹²³ Silti monilla kirjoittajilla on selvästi käsitys siitä, millainen omaelämäkerrallisen tekstin pitää olla. Samaan aikaan ”perinteisistä” omaelämäkertateksteistä poikkeavat tekstit, kuten pakinat ja runot, voidaan nähdä jonkinlaisena kapinointina omaelämäkerrallisen kirjoituksen tyypillisen muodon ennako-oletuksia vastaan.¹²⁴

Vaikka kirjoittavia naisia on ollut jo vuosisatojen ajan, vähättelevät 1990-luvun suomalaisnaiset tekstejään ja niiden arvoa paljonkin. On mahdollista, että kirjoittajien elämässä näkyneet naiset, jotka kirjoittivat omasta elämästään, ovat olleet muutenkin julkisuudessa esillä olleita henkilöitä, kuten kirjailijoita ja poliitikkoja. Niin sanotusti ”tavallisen ihmisen” omaelämäkerran mallia ei ole välttämättä ollut esillä ollenkaan, ja tämä on mahdollisesti johtanut oman tekstin vähättelyyn, huolimatta kilpailukutsun hyvin sallivista kriteereistä keruuvastaukselle. Pohdinnat siitä, onko kirjoitus tarpeeksi hyvä tai merkittävä, löytyvät yleensä keruuvastausten mukana tulleista saatekirjeistä. Kirjoituksen kelpaamattomuuden syyksi nähdään esimerkiksi se, että teksti on kirjoitettu käsin, kuten tässä vuonna 1953 syntyneen naisen tekstin saatekirjeessä:

Pahoittelen tätä kirjoitustapaani. [...] Jos tämä tulee hylätyksi käsinkirjoituksen vuoksi, heittäkää roskikseen. Syytän vain itseäni, saamattomuuttani!¹²⁵

Piret Paal näkee keruuvastausten saatekirjeet metanarratiiveina, joissa pohditaan kirjoittamisen merkitystä, sen herättämiä kokemuksia tai oman tekstin arvoa.¹²⁶ Vuonna 1955 syntynyt kirjoittaja pohtii näin omassa saatekirjeessään:

Tässä kirjoituksessa en ole todellakaan, ajatellut kovin yhteiskuntaa, enkä kulttuuriakaan. Kirjoitus on tullut sydäimestä, se on ollut minulle jonkunlainen

¹²² Makkonen 1993, 9.

¹²³ Kilpailukutsu, liite 1.

¹²⁴ Makkonen 1993, 11.

¹²⁵ SKS KRA. SATA 2476–2484. 1991.

¹²⁶ Paal 2011, 171.

”Tyhjennysharjoitus.” Se ei ehkä ole kovin puolueetonkaan kuvaus elämästäni, onpahan sydämeni tuskat ja tunnot, niinkuin minä ne olen kokenut.¹²⁷

Vaikka keruuvastauksien päätyminen arkistoon ja tulevaisuuden tutkimusaineistoksi onkin kirjoittajien tiedossa ainakin kilpailukutsun perusteella, voi olla, että monikaan ole osannut ajatella kirjoituksensa arvoa juuri tutkimuksellisesta näkökulmasta. Satasärmäinen nainen on kuitenkin osoittautunut aineistoksi, jota on tutkittu hyvin monesta näkökulmasta ja usealla eri alalla. Kirjoittamiseen ovat todennäköisesti ajaneet muut motivaatiot kuin mahdollisuus tarjota aineistoa tulevaisuuden tutkijoille. Anna Salosen mukaan moni keski-ään ylittänyt kirjoittaja kokee tarvetta reflektoida mennyttä elämäänsä, ja muistitietokeruut tarjoavat mahdollisuuden siihen.¹²⁸ Vuonna 1917 syntynyt kirjoittaja näkee keruussa tilaisuuden jättää merkin itsestään jälkipolville:

Nyt minulla kuitenkin on aikaa muistella menneitä. Lapseni ovat pyytäneet minua kirjoittamaan muisteluksiani ja nyt kun sattumalta näin lehdessäkin haasteen kirjoittaa, niin päätin yrittää harjoituksen vuoksikin. Lapseni saavat lukea sitten kun minua ei ole enää.¹²⁹

Keruuvastausten joukkoon mahtuu monenlaisia tekstilajeja. Suoran kerronnan lisäksi joukossa on esimerkiksi novelleja, runoja, ja kolumneja. Runomitan käyttäminen keruuvastauksissa saattaa Jyrki Pöysän mukaan johtua siitä, että Kansanrunousarkisto (Suomalaisen Kirjallisuuden Seura) keruiden järjestäjänä ohjaa vastaajien ajatuksia runouteen, ja siksi vastauksetkin annetaan runomuodossa.¹³⁰ Satasärmäisen naisen toisena järjestäjänä SKS:n lisäksi on ollut Kalevalaisten Naisten Liitto, mikä on saattanut johtaa kirjoittamaan runomuotoisia vastauksia. Kalevalaista runomittaa tai sitä jäljitteleviä tekstejä on vastausten joukossa useampia.

Kilpakeruuseen osallistuminen on ollut selvästi monille hyvin tärkeä asia. Moni kirjoittaja puhuu siitä, kuinka merkittävää kirjoittaminen heille on. Vuonna 1935 syntynyt kirjoittaja mainitsee saatekirjeessään, että on haaveillut romaanin kirjoittamisesta. Hän kuitenkin epäilee, että se on ”liian paljon ajateltu”.¹³¹ Kilpakeruuseen osallistuminen on kuitenkin mahdollistanut kirjoittamishaaveiden toteutumisen pienemmässä mittakaavassa. Toinen kirjoittaja (s. 1933) puolestaan toivoo, että hänellä olisi joskus voimia kirjoittaa ”oikein elämäkerran kaikkine vivahteineen”, sillä kilpailuun lähetetty teksti on vain lyhyt versio

¹²⁷ SKS KRA. SATA 4472–4495. 1991.

¹²⁸ Salonen 2022, 128.

¹²⁹ SKS KRA. SATA SATA 8618–8647. 1991.

¹³⁰ Pöysä 2006, 234.

¹³¹ SKS KRA. SATA 11243–11252. 1991.

kirjoittajan elämäntarinasta.¹³² Jotkut ovat lähettäneet kilpailuun tekstejä, joita on julkaistu jo jossain muussa paikassa. Toiset ovat lähettäneet jopa omakustanteisia teoksia. Esimerkiksi vuonna 1936 syntynyt kirjoittaja on lähettänyt kilpailuun 26-sivuisen elämäkerran lisäksi myös 105-sivuisen omakustanteen, joka on ilmeisesti laajempi versio elämäkerrasta.¹³³

SKS:lla on valtaa järjestää kilpakeruu, ja kilpakeruu mahdollistaa kirjoittamisen ja osallistumisen sellaisillekin, jotka eivät välttämättä muuten löydä tilaisuutta kirjoittaa. Kilpailu on ollut esimerkiksi vuonna 1931 syntyneelle kirjoittajalle motivaatio toteuttaa pitkäaikaiset ajatukset kirjoittamisesta:

Aivan kohta täytän kuusikymmentä, tämä kirjoittaminen tuli minulle erittäin sopivaan aikaan, ilmoituksen luin Laitilan Sanomista ja olin ennenkin jo miettinyt, että pitäisi jotain tallentaa. Tästä sain virikettä sen verran, että tartuin toimeen.¹³⁴

Kilpakeruisiin osallistuminen voi myös vahvistaa osallistujien itsetuntoa, varsinkin, jos oma teksti palkitaan tai julkaistaan. Kirjailijaidentiteetti vahvistuu mahdollisten palkintojen ja antologiajulkaisujen myötä.¹³⁵ Yhden keruun jälkeen kynnyks osallistua seuraavaan voi olla pienempi, ja keruisiin vastaamisesta voi tulla jopa pitkäaikainen harrastus.

Kirjoittaminen on tapa käsitellä elämässä tapahtuneita, vaikeitakin kokemuksia. Kirjoittamalla voi kertoa sellaisistakin aiheista, tapahtumista ja tunteista, joista ääneen puhuminen tuntuu vaikealta tai jopa mahdottomalta.¹³⁶ Anna Salonen on huomannut muistitietokeruiden aktiivivastaajien motivaatioita tutkiessaan, että moni mainitsee menneisyytensä vaikeiden aiheiden käsittelyn mahdollisuuden tärkeänä syynä osallistua kirjoituskeruisiin. Toisille kirjoittaminen tarjoaa myös pakopaikan tavallisen harmaasta arjesta.¹³⁷ Esimerkiksi vuonna 1953 syntynyt kirjoittaja kuvaa lyhyesti elämäänsä kirjoituksen aluksi, mutta suurimman osan tekstistä hän keskittyy kuvaamaan kuolleena syntyneen lapsensa hautajaisia ja surutyötä.¹³⁸ Lapsen kuolema on suuri osa kirjoittajan elämäntarinaa, mutta siitä yksityiskohtaisesti kirjoittaminen on varmasti auttanut käsittelemään surua. Vuonna 1955 syntyneen kirjoittajan teksti keskittyy kirjoittajan tunteisiin syöpädiagnoosin saamisen jälkeen.¹³⁹ Vuonna 1951

¹³² SKS KRA. SATA 14469–14476. 1991.

¹³³ SKS KRA. SATA 16746–16772. 1991.

¹³⁴ SKS KRA. SATA 11400–11425. 1991.

¹³⁵ Pöysä 2006, 228.

¹³⁶ Paal 2011, 176.

¹³⁷ Salonen 2022, 127–128.

¹³⁸ SKS KRA. SATA 2476–2484. 1991.

¹³⁹ SKS KRA. SATA 4849–4850. 1991.

syntynyt kirjoittaja on opetellut purkamaan vaikeita tunteita kirjeisiin, joita ei ole kuitenkaan tarkoituskaan lähettää:

Tästä kirjeiden kirjoittamisesta tuli sittemmin tapa, jolla purin pois kaikkein pahimmat pakahduksen tunteet. Koskaan en rohjennut kirjeitä toimittaa perille, ne jäivät vain päiväkirjan väliin.¹⁴⁰

Satu Apo arvelee, että Satasärmäiseen naiseen osallistuneet kirjoittajat ovat erityisen herkkiä ja rikkinäisiä ihmisiä, sillä kovaa elämää korostetaan teksteissä erityisen paljon.¹⁴¹ J. P. Roos puolestaan huomioi, että herkkyyys on tyypillistä elämäkertansa kirjoittajille ylipäätään.¹⁴²

Kirjoittaminen on tapa käyttää valtaa. Sanoilla on merkitystä ja painoarvoa, ja ne rakentavat maailmaa tietynlaiseksi. Kirjoitetut tekstit voivat olla merkittävä todiste ajastaan tai kirjoittajastaan, kirjoittamisen kautta voidaan levittää tietoa ja uusia ajatuksia. Kirjoittaminen on valtaa myös siksi, että kaikki maailman ihmiset eivät siihen vielääkään pysty. Luku- ja kirjoitustaito on etuoikeus, joka on ollut sitä harvempien ihmisten saavutettavissa, mitä kauemmaksi historiassa mennään.

Kirjoittaminen on myös asia, jota on pyritty kontrolloimaan. Esimerkiksi 1940-luvun Suomessa poliittisten vankien kirjoittamista kontrolloitiin hyvin voimakkaasti: vangit saivat kirjoittaa omaan vihkoonsa vain opiskeluun, ei päiväkirjan kirjoittamiseen tai vankilan olojen kuvailuun. Myös kirjeet saattoivat joutua sensuuriin.¹⁴³ Tällaisesta kontrolloinnista on myös aineistossani yksi esimerkki: vuonna 1934 syntynyt kirjoittaja mainitsee kirjoituksessaan isoisänsä, joka joutui ensimmäisen maailmansodan aikana vankilaan ja sieltä karkotetuksi Siperiaan, koska oli kirjoittanut poliittisesti arkaluontoisia lehtikirjoituksia.¹⁴⁴ Lukeminen ja kirjoittaminen voi olla myös vallan vastustamista, varsinkin, jos tekstillä kritisoidaan vallankäyttäjiä.¹⁴⁵

Kirjoittamista voidaan kontrolloida myös muuten kuin vallanpitäjien tai instituutioiden kautta. Vuonna 1953 syntynyt, MS-tautia sairastava nainen keskittyy kirjoituksessaan vaikeaan avioliittoonsa, jota hankaloittaa sairastamisen lisäksi kontrolloiva aviomies. Kirjoituksessa

¹⁴⁰ SKS KRA. SATA 14634–14657. 1991.

¹⁴¹ Apo 1993 126–127.,

¹⁴² Roos 1987, 31.

¹⁴³ Torninoja-Latola 2011, 61, 68.

¹⁴⁴ SKS KRA. SATA 4389–4417. 1991.

¹⁴⁵ Torninoja-Latola 2011, 64–76.

kuvataan monia tilanteita, joissa mies vähättelee vaimonsa tekemisiä ja suorastaan vaikeuttaa hänen elämäänsä. Esimerkiksi naisen kirjoittaminen saa mieheltä kritiikkiä:

Ja uskalsin vielä kirjoittaa MS-yhdistyksen [lehteen? SR] ylen optimistisia pikku kertomuksia ja pakinoita. Mies väitti minun lietsovan muihinkin lukijoihin turhaa optimismia. Hänelle oli myös liikaa se, että olen ansainnut kirjoituksillani. En olisi saanut olla etevämpi missään!¹⁴⁶

Tekstistä ei käy ilmi, miten miehen suhtautuminen kirjoittamiseen vaikutti: lopettiko nainen kirjoittamisen MS-yhdistykselle vai jatkoiko sitä. Kilpakeruuseen osallistunut teksti kuitenkin osoittaa, että täysin aviomies ei onnistunut tukahduttamaan naisen kirjoittamista.

Vuonna 1932 syntynyt kirjoittaja on puolestaan ollut vaikeassa avioliitossa, mutta kirjoittaminen on ollut henkireikä. Hän on osallistunut useisiin kirjoituskilpailuihin ja myös menestynyt niissä. Raskaan avioeroproessin keskellä hän saa tietää tullessa toiseksi eräässä kirjoituskilpailussa, ja puhkeaa liikituksen kyyneliin. Entinen aviomies ei pitänyt siitä, että vaimolla on harrastuksia, mutta kirjoittajan nykyinen mies sen sijaan kannustaa kirjoittamaan. Nykyinen aviomies myös tekee osan kotitöistä, jotta kirjoittajalle jää enemmän aikaa kirjoittaa.¹⁴⁷

Kun joku kirjoittaa omaelämäkertansa, hänellä on rajattomasti valtaa. Hän saa valita, mitä kertoo ja mitä jättää pois. Hän saa valita, miten kuvailee elämäntapahtumansa ja kohtaamansa ihmiset. Hän voi luoda itsestään todellisuutta vastaavan tai sitä kaunisteleavan kuvan. Se voi olla myös tapa saada oma ääni kuuluviin. Vuonna 1930 syntynyt kirjoittaja kirjoittaa olleensa aina ”monen kirjoittavan ihmisen tavoin” sivustakatsoja,¹⁴⁸ mutta elämäkerrassaan hän saa olla päähenkilö. Kirjoitushetkellä kukaan ei kyseenalaista häntä, ja valokeila on kohdistunut täysin häneen.

Myös nimimerkin käyttäminen voi vapauttaa kirjoittamaan. Jos julkaistua tekstiä ei voida tunnistaa kirjoittajan omaksi, saattaa kirjoittaja olla suorasanaisempi kuin oman nimensä alla. Jotkut kirjoittajat ilmaisevat saatekirjeessään, että jos heidän tekstinsä julkaistaan, nimimerkkiä on käytettävä. Tämä toistuu varsinkin tilanteissa, joissa kirjoittajan elämässä on ollut paljon vaikeita kokemuksia. Eräs kirjoittaja (s. 1932) perusteleekin saatekirjeessään nimimerkin käyttämistä seuraavasti:

¹⁴⁶ SKS KRA. SATA 845–852. 1991.

¹⁴⁷ SKS KRA. SATA 19831–19859. 1991.

¹⁴⁸ SKS KRA. SATA 14151–14155. 1991.

Koska elämässäni on ollut hyvin traagisiakin vaihteita, käytän kirjoittajana nimimerkkiä, ja pyydänkin, että jos tämä teksti sijoittuu tai julkaistaan jossakin, KÄYTTÄMÄÄN EHDOTTOMASTI NIMIMERKKIÄNI JOHANNA.¹⁴⁹

Kirjoituskeruusiin vastaaminen eroaa esimerkiksi kasvokkain tehtävästä haastattelusta siten, että kirjoittaminen on yksityinen, jopa intiimi tilanne. Kirjoittajan ajatukset ja sanat eivät ole kirjoitusvaiheessa julkisia, ja tekstin valmistuttua kirjoittaja voi itse päättää, tuleeko tekstistä julkinen, jääkö se pöytälaatikkoon vai päätykö se jopa kokonaan hävitettäväksi. Kirjoittajan on myös mahdollista muokata ja korjailia omaa tekstiään myöhemmin.¹⁵⁰ Kirjoittajalla on myös oikeus jättää asioita kertomatta ja pitää tietoja itsellään. Kaikilla on oikeus jättää jälkiä elämästään vain sen verran kuin itse haluaa. Tutkijan on ymmärrettävä, ettei tämän takia menneisyydestä voi koskaan saada täydellistä kuvaa.¹⁵¹

Muutamit Satasärmäinen nainen -keruuseen osallistuneet kirjoittajat eivät kirjoittaneet omaa elämäkertansa. Jotkut osallistujat ovat kirjoittaneet esimerkiksi äitinsä, anoppinsa tai isoäitinsä elämäkerran.¹⁵² Tämänkin voi nähdä valtarakenteiden purkamisena: vaikka joku ei olisi pystynyt tai saanut kirjoittaa omaa elämäntarinaansa, joku muu näkee hänen elämänsä kirjoittamisen arvoisena. Toisaalta tällainen toiminta luo uusia valtakysymyksiä. Kirjoittajalla on valta päättää, mitä hän haluaa toisen ihmisen elämästä kertoa. Vaikka keruuseen lähetetty teksti perustuisi esimerkiksi kohteensa haastatteluihin tai päiväkirjateksteihin, loppujen lopuksi valta on sillä, joka kirjoituksen keruuseen lähettää. Tällaisessa vastaustekstissä valta jättää asioita kertomatta ei toteudu samalla tavalla kuin itse kirjoitetussa tekstissä.

Omaan aineistooni mahtui yksi haastatteluun pohjautuva teksti. Sen on tehnyt kaksi sairaanhoitajaopiskelijaa, jotka ovat haastatelleet toisen opiskelijan vuonna 1917 syntynyttä isoäitiä. Kirjoituksensa alussa he kuvailevat, millaista haastattelun tekeminen on ollut:

Olemme miettineet päämme puhki luontevia kysymyksiä, mutta nyt nähtyämme [haastateltavan] meistä tuntuu, ettei yksikään kysymyksistämme sovi häneen. Hän on menevä ja nuorekas vanhus ja hämmästyimme tätä kuitenkin häveten kaikkia ennakkoluulojamme. Pirteästi hän vastaa kysymyksiimme ja muistaa kaiken pienimpiä yksityiskohtia myöten. [...] Keskustellessamme [haastateltavan] kanssa hänelle arkaluontoisista asioista, hänen äänensä hiljenee tuskin kuuluvaksi. Puhuessamme [haastateltavan] kanssa iloisista tapahtumista hänen äänensä muuttui kirkkaaksi ja kuuluvaksi.¹⁵³

¹⁴⁹ SKS KRA. SATA 19831-19859. 1991.

¹⁵⁰ Pöysä 2006, 228–230.

¹⁵¹ Kaartinen 2005, 210.

¹⁵² Makkonen 1993, 11–12.

¹⁵³ SKS KRA. SATA 13362–13377. 1991.

Vaikka haastateltava puhuu ilmeisesti hyvin avoimesti, kaikesta hän ei halua haastatteliijoilleen puhua. Esimerkiksi nuoruuden purkautuneesta kihlauksesta puhuttaessa haastateltava mainitsee asian olleen ”erehdys”. Haastattelijat eivät ryhdy kaivamaan tietoa haastateltavasta väkisin:

Asia oli hänelle arka vieläkin emmekä kyselleet enempää, mitä hän oli halukas oma-aloitteisesti kertomaan.¹⁵⁴

Haastattelijat toteavat haastattelun ja elämäkerran kirjoittamisen olleen heille itselleen ”hyvin antava ja avartava kokemus”.¹⁵⁵ Haastattelun pohjalta kirjoitetun elämäkerran lisäksi tekstiin kuuluu myös haastateltavan itsensä kirjoittama lisäys, jossa hän kertoo haastattelun taustoja. Hän myös selittää lisää kertomuksestaan ja oikaisee joitakin virheitä:

[...] en osannut kyllin selkeästi kertoa kaikkea. Puhuin nauhalle puolitoista tuntia ja tytöt tiivistivät sen kertomukseksi. Sinne pujahti muutama virhe eli väärinkäsitys.¹⁵⁶

Korjaustensa jälkeen hän kuitenkin toteaa olevansa ”hyvin tyytyväinen tyttöjen työhön.” Lisäyksensä lopussa hän pohtii vielä lyhyesti maailmanpolitiikkaa, etenkin Baltian ja Persianlahden tilanteita. Teksti on ilmeisesti haastateltavan itsensä lähettämä, koska hän antaa tekstin lopussa omat yhteystietonsa.¹⁵⁷ Lisäyksessään hän ei puhu purkautuneesta kihlauksestaan, mikä viittaa ehkä siihen, että hän ei olisi käsitellyt asiaa, vaikka olisi itse kirjoittanut elämäkertansa kilpakeruuta varten.

Kirjoittaminen on todiste omasta olemassaolosta ja tapa jättää jälkensä maailmaan. Vastaustekstejä lukiessa käy selvästi ilmi, että omasta elämästä kirjoittaminen on ollut osallistujille tärkeää ja kiinnostavaa. Kirsi Määttäsen mukaan omaelämäkertansa kirjoittajalle kirjoittaminen on itsereflektiota, ja sen kautta kuulluksi ja ymmärretyksi tulemistä. Siksi kirjoittaminen on kirjoittajalle usein korjaava ja eheyttävä kokemus.¹⁵⁸ Mielestäni hyvä esimerkki tästä on vuonna 1935 syntyneen kirjoittajan vastaustekstin viimeinen lause:

Kiitos, teki hyvää muistella!¹⁵⁹

¹⁵⁴ SKS KRA. SATA 13362–13377. 1991.

¹⁵⁵ SKS KRA. SATA 13362–13377. 1991.

¹⁵⁶ SKS KRA. SATA 13362–13377. 1991.

¹⁵⁷ SKS KRA. SATA 13362–13377. 1991.

¹⁵⁸ Määttäsen 1993, 162.

¹⁵⁹ SKS KRA. SATA 12923–12951. 1991.

3.2 Valta naisten omilla käsissä

Kirjoittaminen on tapa käyttää valtaa, mutta Satasärmäiseen naiseen osallistuneet naiset kuvaavat vallankäyttöä myös muissa konteksteissa. Keskityn kahdessa seuraavassa alaluvussa aineistossani esiintyviin perheissä tapahtuvan vallankäytön kuvauksiin, koska siihen liittyvät narratiivit toistuvat aineistossani hyvin usein. Tässä luvussa käsittelen tilanteita, joissa nainen on vallankäyttäjät perheessä tai parisuhteessa, ja luvussa 3.3 käsittelen kuvauksia naisista vallan käytön kohteina. Satasärmäisen naisen vastaustekstit etenevät elämäkertoille tyypillisesti yleensä kronologisesti lapsuudesta nykyhetkeen,¹⁶⁰ joten käsittelen samassa järjestyksessä teemoja tässä ja seuraavassa alaluvussa.

Aikuisilla on yhteiskunnassa enemmän valtaa kuin lapsilla, ja sama valtdynamiikka näkyy myös perheissä: vanhemmat ovat valta-asemassa lapsiinsa nähden. Vaikka kirjoittajien oma äitiys mainitaan suurimmassa osassa aineistoni teksteistä, omaa vanhemmuutta ei välttämättä juurikaan reflektoida, ainakaan valtanäkökulmasta. Pohdinnat ovat enemmän rivien välissä, kuten esimerkiksi vuonna 1935 syntyneellä kirjoittajalla, joka mainitsee rakastavansa molempia lapsiaan, mutta erityisesti lapsista nuorempaa.¹⁶¹ Nuoremasta lapsesta myös puhutaan kirjoituksessa enemmän, mutta kirjoittaja ei kerro, näkyikö toisesta lapsesta erityisesti pitäminen käytännössä siinä, miten hän lapsiaan on kohdellut.

Voi olla, että vaikka kirjoittaja tunnistaisi omien vanhempiensa itseensä kohdistaneen vallankäytön, hän ei pysty samalla tavalla käsittelemään omaa vanhemmuuttaan. Vuonna 1954 syntyneen kirjoittajan tekstissä hän puhuu paljon suhteestaan etäiseen ja kylmään äitiin. Esikoislapselle kirjoittaja on halunnut antaa ”kaiken sen rakkauden”, jota ei itse ole lapsuudessaan saanut. Murrosikäisenä lapsi on kuitenkin sanonut äidilleen aina kokeneensa, ettei äiti rakasta häntä.¹⁶² On myös mahdollista, että vanhemmuuden vallankäytöstä ei haluta puhua, vaikka se tiedostettaisiinkin. Todennäköisesti kirjoittajien lapset osaisivat kuitenkin kertoa paremmin, miten vanhemmat käyttivät perheessä valtaa. Kun tarkoituksena on kuitenkin tutkia kirjoittajien muistoja vallankäytöstä perheessä, tutkijan on keskityttävä siihen totuuteen, joka aineistosta selviää. Silti mielestäni on hyvä tiedostaa, mitä tekstien ulkopuolelle mahdollisesti jää, vaikka sitä ei tutkisikaan.

¹⁶⁰ Hatakka 2011, 55.

¹⁶¹ SKS KRA. SATA 12923–12951. 1991.

¹⁶² SKS KRA. SATA 2082–2092. 1991.

Vallan käytöksi voi mieltää myös omien rajojensa pitämisen. Esimerkiksi eräs kirjoittaja (s.1935) kertoo tehneensä aviomiehelleen heti selväksi, miten häntä kuuluu kohdella:

Naimisiin mentyämme olin ilmoittanut miehelleni: Minä olen sitten niitä naisia jotka eivät alistu miehen hakattavaksi. Ensimmäisestä hipaisusta minä lähden. Sen hän on kyllä muistanut.¹⁶³

Myöhemmin tekstissään kirjoittaja kertoo, että on lopettanut seksuaalisen kanssakäymisen miehensä kanssa, kun mies on vanhemmiten muuttunut kättyisämmäksi ja levottomammaksi terveyshuolien seurauksena. Kirjoittaja on siirtynyt eri huoneeseen nukkumaan kuin miehensä, ja kieltää sekä tämän humalaiset että selvinpäin tehdyt lähentely-yritykset. Hän kirjoittaa, että tietää olevansa ”hirveä”, kun torjuu miehensä, mutta samalla hän pitää tiukasti omista rajoistaan kiinni. Kovin empaattisesti kirjoittaja ei miehensä suhtaudu, ja tämän vaivatkin tuntuvat lukijasta lähinnä ärsyttävän häntä. Toisaalta miehen toistuva uskottomuus on hänen tiedossaan, ja asia selvästi harmittaa häntä.¹⁶⁴ Vuonna 1952 syntynyt kirjoittaja puolestaan pitää kiinni omista rajoistaan tekemällä abortin, vaikka lapsen isä sitä vastustaakin.¹⁶⁵

Monen naisen elämään tulee avioliiton myötä myös suhde anoppiin. Usein suhde kuvataan hankalaksi, ja miniän on myönnyttävä anopin voimakkaaseen tahtoon. Joskus miniä kuitenkin nousee anoppia vastaan, kuten vuonna 1936 syntyneen kirjoittajan tekstissä. Hän on naimisissa perheen ainoan pojan kanssa, ja anoppi kohtelee häntä todella huonosti. Mies ei uskalla sanoa äidilleen vastaan. Kirjoittaja jaksaa epäoikeudenmukaista kohtelua monta vuotta, kunnes hän uhkaa miehelleen lähtevänsä lasten kanssa pois, jos tilanne ei muutu. Mies ottaa uhkauksen tosissaan, ja niin tila ostetaan appivanhemmilta kirjoittajan perheelle. Kirjoittaja kertoo ”4 vuoden helvetin” päättyneen.¹⁶⁶ Käsittelen toisenlaisia anoppisuhteita luvussa 3.3.

Vuonna 1932 syntynyt kirjoittaja on ollut perheessään suuressa valta-asemassa: aviomies on antanut hänen huolehtia kokonaan perheen raha-asioista. Syyksi hän on sanonut kirjoittajalle, että ”sinä olet meistä kahdesta viisaampi.” Kirjoittaja mainitsee muutenkin miehen olevan kiltti ja osallistuvan esimerkiksi kotitöihin.¹⁶⁷ Lukijalle syntyykin kuva tasa-arvoisesta

¹⁶³ SKS KRA. SATA 12923–12951. 1991.

¹⁶⁴ SKS KRA. SATA 12923–12951. 1991.

¹⁶⁵ SKS KRA. SATA 4227–4252. 1991.

¹⁶⁶ SKS KRA. SATA 12775–12788. 1991.

¹⁶⁷ SKS KRA. SATA 7668–7683. 1991.

avioliitosta, jossa puoliset kunnioittavat toisiaan. Valta vaikuttaa olevan tasapainoisesti suhteen molempien osapuolien käytössä.

Monessa vastaustekstissä puhutaan myös työelämästä. Vaikka vastausteksteissä työnteko näyttäytyy usein raskaana ja yhtenä sellaisena elämän osa-alueena, jossa naisia alistetaan, teksteissä näkyy myös asian toinen puoli: kodin ulkopuolinen ansiotyö on oikeus, joka vapauttaa esimerkiksi lapsuudenperheen kontrollista ja antaa mahdollisuuden ansaita itse omaa rahaa, jota voi käyttää miten haluaa. Siksi mielestäni työtä tekevä nainen on omalla tavallaan vallankäyttäjä.

Työn tekeminen voi olla myös kapinaa. Vuonna 1932 syntynyt nainen pakenee anoppinsa määräämää orjatyötä kaupunkiin, jossa hän alkaa tehdä palkkatyötä. Esikoisen syntymän jälkeen hän jää vuosiksi kotiäidiksi, eikä aviomies katso hyvällä edes kirjoittajan harrastuksia sinä aikana. Vasta kun lapset ovat vanhempia, kirjoittaja kapinoi aviomiehensä kontrollia menemällä osa-aikatoihin. Vuodet kotona olivat tehneet kirjoittajasta ihmisaran, mutta työn myötä hän löytää jälleen itsensä ja uskaltaa aloittaa useita uusia harrastuksiakin. Hän uskaltaa vastustaa miestään ja elää omaa elämäänsä.¹⁶⁸ Toisaalta joskus puoliso voi myös kannustaa vaimoan palkkatöihin. Vuonna 1938 syntynyt kirjoittaja joutuu aviomiehensä äkillisen kuoleman jälkeen luopumaan lehmistä, mutta uuden puolisonsa kannustuksen myötä käy yrittäjäkurssin ja ryhtyy käsityöyrittäjäksi. Yrityksen pyörittäminen on kirjoittajalle tapa päästä surusta yli.¹⁶⁹ Myös kouluttautuminen voi olla kapinaa ja vallan ottamista omiin käsiin. Vuonna 1952 syntyneen naisen kotiympäristöstä ei ole tullut kannustusta lapsuuden taitelijahaaveisiin tai koulunkäynnin jatkamisesta kansakoulua pidemmälle, mutta kirjoittaja päätyy silti kouluttautumaan tekstiilitaiteilijaksi.¹⁷⁰

Monessa tekstissä naisten vallankäyttö on ylipäätään elämän ottamista omiin käsiinsä. Tämä tapahtuu yleensä silloin, kun nainen muuttaa pois lapsuudenkodistaan, menee naimisiin, eroaa tai jää leskeksi. Oli tilanne sitten mikä hyvänsä, niille yhteistä on se, että nainen saa mahdollisesti ensimmäistä kertaa elämässään päättää itse siitä, mitä tekee, eikä kukaan määräile ja kontrolloi häntä enää. Vallan ottamista omiin käsiin voi olla esimerkiksi ajokortin hankkiminen tai jonkun mieluisen harrastuksen aloittaminen. Useassa tekstissä toistuukin tyytyväisyys nykyiseen elämäntilanteeseen, kun saa päättää omasta elämästään. Esimerkiksi

¹⁶⁸ SKS KRA. SATA 19831–19859. 1991.

¹⁶⁹ SKS KRA. SATA 11905–11907. 1991.

¹⁷⁰ SKS KRA. SATA 4227–4252. 1991.

vuonna 1913 syntynyt kirjoittaja mainitsee, kuinka saa ”nyt tehdä mitä haluaa”, ja kuinka hänen elämässään on kirjoitushetkellä paljon ”pieniä ilon hetkiä”:¹⁷¹

Elämässä vain joutuu kokemaan kaiken laista, jokaisen kohdalla on elämä jonkun lainen seikkailu, siihen mahtuu iloja, suruja ja paljon tasaista arkipäivää. Minullakin on ollut näitä kaikkia, ei tämä eläkeikäkään ole sen ihmeempi, on vain enemmän sitä tasaista arkea. Minä ainakin olen erittäin tyytyväinen, tähän elämän iltapuoleen. Tämä on parasta aikaa lapsuutta lukuun ottamatta. Rakastan elämää, myös sen iltapuolta.¹⁷²

Monessa kirjoituksessa toistuu vaikeuksien kautta voittoon -narratiivi. Köyhistä tai muuten vaikeista lähtökohdista ponnistanut kirjoittaja on kohdannut elämässään monia vaikeuksia, joutunut tekemään paljon töitä ja ehkä myös kärsimään avioliitossaan, mutta kirjoitushetkellä hän on selvinnyt näistä koettelemuksista. Vuonna 1938 syntynyt kirjoittaja pohdiskelee aihetta seuraavasti:

Olen kärsimysten ja vaikeiden asioiden kautta oppinut iloitsemaan pienistä asioista, olen oppinut olemaan kiitollinen niistä asioista mitä minulla on.¹⁷³

Valta voi siis olla paljon muutakin kuin alistamista, se on myös mahdollistaja. Valta voi tarkoittaa kykyä, taitoa ja mahdollisuutta erottautua väkivallasta ja sortavista rakenteista.¹⁷⁴ Tällainen valtakäsitys näkyy Satasärmäisen naisen vastauksissa erittäin selkeästi. Kun puhutaan naisista vallankäyttäjinä, on luontevaa puhua myös feminismistä. Olen aineistoa tulkitessani lukenut tekstejä feministisistä näkökulmista, koska feministisessä tutkimuksessa tutkitaan usein yhteiskunnan valtarakenteita. Pyrkimykset vallitsevien, miehiä suosivien valta-asetelmien purkamiseksi ovat feminismiä. Ensimmäinen askel tasa-arvon parantamiseen on tunnistaa epäoikeudenmukaiset rakenteet ja syrjintä. Kun naisilla on valtaa, heillä on mahdollisuus myös purkaa näitä rakenteita.¹⁷⁵

Olisi helppoa olettaa, että Satasärmäisen naisen vastaajat olisivat feministisesti asennoituneita: esitetäänhän vastauksissa useita esimerkkejä vallan epätasapainosta. Tekstejä lukiessa kuitenkin huomaa sen, että kirjoittajat eivät välttämättä itse pidä keruuseen osallistumista ja elämästään kertomista feministisenä tekona. Tämä oli yksi merkittävä näkökulma, jossa huomasi oman oletukseni olevan väärä. Useammassa tekstissä nimittäin näkyy kirjoittajien jopa nyreä suhtautuminen ”tasa-arvohössötykseen”. Esimerkiksi vuonna

¹⁷¹ SKS KRA. SATA 3726–3778. 1991.

¹⁷² SKS KRA. SATA 3726–3778. 1991.

¹⁷³ SKS KRA. SATA 11905–11907. 1991.

¹⁷⁴ Kantola 2010, 83.

¹⁷⁵ Kantola 2010, 84.

1934 syntynyt kirjoittaja sanoo suoraan, ettei ymmärrä feminismin tarvetta.¹⁷⁶ Vuonna 1950 syntynyt kirjoittaja puolestaan kieltää olevansa naisasianainen, koska on mielestään ollut ”aina tasa-arvoinen miesten kanssa”.¹⁷⁷

Vuonna 1954 syntynyt nainen kirjoittaa oman mielipiteensä feminismistä ja naisen yhteiskunnallisesta roolista keskittyen varsinkin siihen, miten tasa-arvopyrkimykset vaikuttavat huonolla tavalla perhe-elämään:

Loppujen lopuksi naisen asema ei ole kaiken tasa-arvovouhotuksenkaan jälkeen pohjimmiltaan muuttunut viime vuosikymmenien aikana. Myönteisiä uudistuksia on toki saatu aikaan, mutta toisaalta uusia ongelmia on tullut tilalle. Sukupuolten täydellinen tasa-arvo tuskin tulee koskaan toteutumaankaan. Eikä se ole tarpeenkaan. Mielestäni 60- ja 70-luvun muoti-ilmiö, pienten lasten äitien ansiotyössä käynti ja erityisesti siihen liittyvä uraputken korostus meni liian pitkälle. Lapset siinä kärsivät. Yksilapsisuus oli myös muotia silloin. Onneksi nyt puhaltavat uudet tuulet ja syntyvyys on kääntynyt nousuun.¹⁷⁸

Tällaisissa näkökulmista voi tutkia sitä, miten feminismi vastausten kirjoitusaikana käsitettiin. Toisen aallon feminismi on osunut kirjoittajien aikuis- ja teini-ikään, joten sen ajatukset ja pyrkimykset ovat todennäköisesti tutuimpia kirjoittajille. Voi olla, että toisen aallon feminismin pyrkimykset esimerkiksi vapauttaa naisia kodin ulkopuoliseen palkkatyöhön ovat tuntuneet naisistakin luotaantyöntäviltä, ja siksi koko aate nähdään epäilyttävänä ja vastenmielisenä. Feminismin kolmas aalto osuu 1980- ja 1990-luvuille, ja sen tarkoituksena oli tuoda feminismiä enemmän politiikan tasolle, ja keskittyä intersektionaalisuuteen ja feminismiin kolmannen maailman maissa. 2000-luvun alussa post-feminismin ajatus sai jalansijaa, kun ajateltiin, ettei feminismille ole enää tarvetta, kun suurimmat taistelut, kuten ääni- ja aborttioikeus on saavutettu.¹⁷⁹ Vaikka Satasärmäisen naisen vastausten tulkitseminen post-feminismin kautta olisi anakronistista, on hyvin mahdollista, että tämän aatteen ensimmäiset ideat ovat olleet nupullaan jo 1990-luvun alun Suomessakin. Feminismi on saattanut myös tuntua vieraalta ja akateemiselta sellaisille, jotka eivät ole kouluja käyneet. Naistutkimuksen akateemiset termit ovat saattaneet tuntua vaikeasti ymmärrettäviltä, mistä on saattanut syntyä tunne siitä, että aihe ei kosketa itseä, eikä siksi tunnu välttämättä edes tärkeältä.

¹⁷⁶ SKS KRA. SATA 9391–9419. 1991.

¹⁷⁷ SKS KRA. SATA 8966–8981. 1991.

¹⁷⁸ SKS KRA. SATA 1734–1758. 1991.

¹⁷⁹ Molyneux et al. 2021, 8, 32.

Toisaalta jotkut kirjoittajat suhtautuvat varsinkin menneiden sukupolvien naisasianaisiin ihaillen. Vuonna 1936 syntynyt kirjoittaja mainitsee äitinsä olleen ”feministi ennenkuin koko sanaa ja aatetta oli keksittykään”. Äiti ei itse pystynyt kouluttautumaan ammattiin, mutta hän siirsi tyttäriin ajatuksen ammattiin kouluttautumisesta. Hän halusi tyttäristään naimattomia virkanaisia, ja painotti tätä kirjoittajalle ja tämän sisarelle koko heidän koulutiensä ajan. Toisaalta kirjoittajan äidin aatteen taustalla vaikutti ajatus seksuaalisuudesta syntisenä asiana ja halu varjella tyttäriä siltä. Myös kirjoittajan äidinäiti oli leskeksi jäätyään hoitanut konditoriatoimintaa ja jopa ajanut ajokortin 1920-luvulla. Myös muilla naissukulaisilla ja kirjoittajalla itsellään on ajokortti, ja hän kertoo jopa ”ammattiautoilijoiden” ihmetelleen tätä.¹⁸⁰

Joskus teksteistä on luettavissa feministisiä ajatuksia ja huomioita, vaikka kirjoittaja itse ne kieltäisikin. Esimerkiksi vuonna 1917 syntynyt kirjoittaja toteaa, ettei näe itseensä naisena, vain ihmisenä. Hän jatkaa kuitenkin toteamustaan huomioimalla olleensa yleensä sihteeri, eikä koskaan puheenjohtaja. Työturvallisuuskysymykset eivät hänen mukaansa edisty tarpeeksi nopeasti, ja hän pohtiikin, auttaisiko asiaan se, että naiset olisivat päättävässä asemassa.¹⁸¹

Kirjoittajien joukossa on kuitenkin niitäkin, joille feminismi on tärkeä aate. Vuonna 1952 syntynyt kirjoittaja kertoo aiheesta näin:

Feminismi on ollut tärkeä osa elämääni. Naisiasiasta kiinnostuin jo nuorena. Naisryhmässä olin aikoinani mukana, mutta muutoin olen elänyt ja harrastanut sitä aina. Se on vaikuttanut suuresti maailmankuvani muotoutumiseen. Feminismi on auttanut minua kasvamaan KOKONAISEKSI NAISEKSI.¹⁸²

Voi olla, että feministiset ajatukset ovat ajaneet muitakin kirjoittajia osallistumaan keruuseen, vaikka asiaa ei olisi erikseen kirjoituksessa mainittu. Esimerkiksi vuonna 1936 syntynyt kirjoittaja uskoo, että asiat muuttuvat paremmiksi, kun niihin puututaan yhdessä:

Meissä naisissa on uskomattoman paljon voimaa, kunhan se vaan otetaan käyttöön.¹⁸³

¹⁸⁰ SKS KRA. SATA 19045–19050. 1991.

¹⁸¹ SKS KRA. SATA 9947–9953. 1991.

¹⁸² SKS KRA. SATA 4227–4252. 1991.

¹⁸³ SKS KRA. SATA 10527–10549. 1991.

3.3 Naiset vallankäytön kohteena perheessä ja parisuhteessa

Aineistossani on useampia toistuvia narratiiveja tilanteista, joissa kirjoittajat ovat kokeneet itseensä kohdistuvaa vallankäyttöä. Perheissä ja parisuhteissa tapahtuva vallankäyttö on yleisin valtateema, mitä aineistossani on, vaikka kuvaukset vallan käytön kohteena olemisesta esimerkiksi koulussa, työpaikalla tai terveydenhuollossa toistuvat myös usein. Joskus vallankäyttö kohdistuu kirjoittajaan hänen lapsuudenperheessään, joskus valtaa käyttävät aikuisiällä kohdatut rakastajat, aviomiehet ja appivanhemmat.

Varsinkin silloin, kun valta on kohdistunut syystä tai toisesta puolustuskyvyttömään kertojaan, se on jäänyt voimakkaasti kirjoittajan mieleen. Tällainen tilanne on esimerkiksi lapsuudenperheessä koettu väkivalta. Esimerkiksi vuonna 1930 syntyneen kirjoittajan alkoholisoitunut isä on kohdellut vaimoaan ja lapsiaan väkivaltaisesti ja vaatinut syödä itse parhaat ruuat, mitä on saatu avustuksena naapureilta. Muu perhe on syönyt sen, mitä isältä on jäänyt jäljelle.¹⁸⁴ Vaikka jotkut feministitutkijat ovat sitä mieltä, että valtaa käyttävä ei voi käyttää väkivaltaa,¹⁸⁵ tässä kontekstissa näen väkivallan oman valta-aseman vahvistamisen välineenä. Mainitsemassani esimerkissä isä vahvistaa valtaansa perheessä pitämällä heitä nälässä ja siten heikompina ja kyvyttömämpinä puolustamaan itseään.

Joskus lapseen kohdistuva vallankäyttö tulee perheen ulkopuolelta. Vaikka se ei suoraan olisi väkivaltaa, voi kirjoittaja kokea sen sellaisena. Esimerkiksi vuonna 1919 syntynyt kirjoittaja muistelee sitä, miten hänen lapsuudenperheensä hajotettiin isän kuoleman ja äidin sairastumisen jälkeen. Kirjoittaja oli tapahtumien aikaan viisivuotias, eikä siksi pystynyt itse vaikuttamaan asiaan.

Vaikka olin niin pieni, koin erityisen raskaana vanhempieni ja köyhän kotini menetyksen. Olisi auttanut paljon jos meitä nuorempia ei olisi erotettu toisistamme - - Tämän minä haluaisin ihan huutaa, tällaisista asioista päättäjille- - Ä-l-k-ää erottako orvoksi jääneitä lapsia eri koteihin - -Kyllä meidän oli niin ikävä toisiamme - -¹⁸⁶

Kirjoittaja palaa tekstissään orpouden ja kodittomuuden kokemuksiin vielä useamman kerran, myös aikuisikänsä kontekstissa. On selvää, että lapsuudessa koettu vallankäytön kohteena

¹⁸⁴ SKS KRA. SATA 15516–15536. 1991.

¹⁸⁵ Kantola 2010, 83.

¹⁸⁶ SKS KRA. SATA 5167–5182. 1991.

oleminen on jättänyt syvät jäljet kirjoittajaan, ja tämän hän on kokenut tärkeäksi myös kirjoittaa tekstiinsä.

Lapsilla on yhteiskunnassa vähemmän valtaa kuin aikuisilla, ja tämä näkyy myös siinä, että lapsiin liittyvät asiakirjat ovat yleensä aikuisten luomia ja hallinnoimia. Saara Tuomaala huomioi väitöskirjassaan, että jos lapsuutta tutkitaan hallinnollisten lähteiden kautta, lapset nähdään oikeastaan vain vallan kohteina, eikä heidän omaa toimijuuttaan välttämättä huomioida. Kouluhistorian tutkimus puolestaan keskittyy pitkälti oppilaiden lisäksi myös opettajiin ja muihin koulun aikuisiin, eikä lapsien oma ääni aina kuulu. Lapsuuden historiaa onkin Suomessa tutkittu lähinnä muistitietokeruiden kautta.¹⁸⁷ Aikuisen kirjoittaman muistitiedon kautta ei kuitenkaan aukea suora tie lapsuuteen, vaan muistoa saattavat värittää itselle omaksutut aikuisten kertomukset ja muualta luetut elämäkerralliset tekstit. Mitä kaukaisempia asioita muistellaan, sitä todennäköisempää on, että muistot ovat jollain tavalla vääristyneitä. Lapsuuteen liittyviä muistitietokuvauksia tutkiessa onkin tärkeää huomioida se, että vaikka muistot eivät täysin vastaisi totuutta, syystä tai toisesta tämä on se, miten kirjoittaja haluaa lapsuudestaan kirjoittaa.¹⁸⁸ Lapsuuden vaikeista kokemuksista kirjoittaminen ja näiden kokemusten korostaminen voi olla Satasärmäisen naisenkin osallistujille tapa kertoa siitä, miten hankalista olosuhteista huolimatta on selvinnyt aikuisuuteen. Toisilla kirjoittajilla lapsuuden kokemusten korostaminen saattaa olla tapa esittää elämänsä vaikeiden ja surullisten tapahtumien jatkuvana sarjana, joka on alkanut jo varhain.

Aina vanhempien vallankäyttö ei ole negatiivista, vaikka se olisikin kirjoittajien lapsuutta hallitsevaa. Vuonna 1958 syntynyt kirjoittaja esittää vanhempansa, varsinkin isänsä, nuoruusikänsä suurimpina auktoriteetteina, mutta hän myös ihailee vanhempiaan todella paljon, ja kirjoittaa kokeneensa vasta 24-vuotiaana, että vanhemmatkin voivat käyttäytyä epäoikeudenmukaisesti. Vaikka vanhemmat ovat olleet kirjoittajan mukaan ankarampia kuin monet hänen ystäviensä vanhemmat, ei hänellä ole pahaa sanottavaa näiden käytöksestä, sillä hän kokee saamansa kasvatuksen olleen hänelle hyödyllinen.¹⁸⁹

Patriarkaatti vaikuttaa monessa tekstissä selvästi naisiin kohdistuvan vallankäytön taustalla. Useammassa kirjoituksessa toistuvat kertomukset siitä, miten tyttölapsi on perheelle

¹⁸⁷ Tuomaala 2004, 25.

¹⁸⁸ Vehkalahti ja Joutsu 2022, 367–368.

¹⁸⁹ SKS KRA. SATA 9289–9313. 1991.

pettymys, miten heitä syrjitään poikien kustannuksella, ja miten heidän toimintaansa pyritään kontrolloimaan niin perheen kuin laajemman yhteisön puolelta. Naisen keho ja seksuaalisuus on myös ollut kautta aikain kontrolloinnin kohteena, ja tämä näkyy myös Satasärmäisen naisen vastausteksteissä. Varsinkin rintojen kasvu ja kuukautisten alkaminen näyttäytyy useassa kirjoituksessa jopa traumaattisena tapahtumana. Joskus kirjoittajan oma äiti on ollut se, joka suhtautuu tuomitsevasti lapsensa muuttuvaan kehoon. Vuonna 1936 syntynyt nainen kirjoittaa siitä, miten äiti syyttää tytärtään asiasta:

Muistan kuinka rintani alkoivat kasvaa ja äitini painoi niitä käsillään ja sanoi, että muista, että ne eivät koskaan saa näkyä vaatteiden alta. Koko seksuaalisuus ja nimenomaan naisen biologia oli saastaista. Kun sain enimmäiset kuukautiseni, äiti sanoi, että sinäkin tulit nyt saastaiseksi. Jo noin kymmenen vuoden iässä minun mieleeni taottii, että nainen oli saastaisempi, alhaisempi, halveksittavampi ja kyyvyttö, ämpi kuin mies. [...] Sellaista oli asennekasvatus naista kohtaa 1940-luvulla.¹⁹⁰

Vanhemmalla on myös valta rankaista lasta, eikä lapsella ole välttämättä mahdollisuutta puolustautua. Lapsena rankan seksuaalisen väkivallan kohteeksi joutunutta kirjoittajaa (s. 1950) äiti syyllistää tapahtuneesta ja moittii, että ”tietysti persettä on keikutettu siihen malliin”. Äiti myös lähettää hänet isovanhempien luo asumaan, koska siellä ”kuri oli kovempaa”. Toisaalta tämä ratkaisu osoittautuu kirjoittajan kannalta hyväksi, sillä isovanhempien luona elämä on helpompaa kuin kotona.¹⁹¹

Parisuhteisiin liittyvä vallankäyttö on Satasärmäisen naisen vastauksissa suuressa roolissa. Narratiivit kontrolloivista, väkivaltaisista tai alkoholisoituneista miehistä toistuvat useissa teksteissä. Joskus tilanteet kärjistyvät niin pahoiksi, että virkavallan on pitänyt puuttua peliin, kuten vuonna 1932 syntyneen kirjoittajan tapauksessa, jossa väkivaltaisen aviomiehen uhka on niin suuri, että tarvitaan poliisisaattue turvaamaan kirjoittajan matka turvakotiin.¹⁹²

Avioliiton kautta monien naisten elämään tulee myös suhde anoppiin. Myös anoppi on monissa tarinoissa vallankäyttäjä, joka kyykyttää miniää, eikä aviomies välttämättä osaa tai uskalla puolustaa vaimoaan. Vuonna 1932 syntyneen kirjoittajan anoppi ei edes onnitellut poikaansa ja miniäänsä, kun nämä oli juuri vihitty. Kirjoittajaa anoppi käskyttää säälimättömästi, ja tämä joutuu raatamaan kuin orja. Aviomies puolestaan ei huomioi vaimonsa kärsimyksiä mitenkään, keskittyy vain omaan työntekoonsa. Muisto on kirjoittajalle

¹⁹⁰ SKS KRA. SATA 19045–19050. 1991.

¹⁹¹ SKS KRA. SATA 16993–17003. 1991.

¹⁹² SKS KRA. SATA 19831–19859. 1991.

selvästi edelleen tuskainen, vaikka tapahtumista on kirjoitushetkellä kulunut jo useampi vuosikymmen:

Ilmapiiri talossa on katala. Jos joku vieras joskus pistäytyy, anoppi änkeää kylkeen kuiskuttelemaan ja vilkuilee minua, etten vain kuule, mitä hän sopottaa. MINÄ TUKEHDUN! TYÖHÖN JA KAIKKEEN! [...] Mies on äitinsä talutusnuorassa ja äiti pitää tarkan huolen, ettei meille jää yhteistä aikaa kuin lyhyet yösydämet nukkumiseen. Liian lyhyet!¹⁹³

Aina syrjintä ei kohdistu suoraan miniään. Vuonna 1935 syntyneen kirjoittajan nuorempaa poikaa anoppi avoimesti syrjii muiden lastenlastensa kustannuksella.¹⁹⁴ Miniän sortamisen taustalla on usein ajatus siitä, että perheen täytyy olla yhtenäinen, jotta maine pysyisi hyvänä. Miniän kapinointi on helpommin tukahdutettavissa, kun vedotaan ulkopuolelta tulevaan yhteisön paineeseen.¹⁹⁵

Jeja-Pekka Roos esittää vuonna 1987 ilmestyneessä *Suomalainen elämä* -kirjassaan, että ”perhehelvettikertomuksia” kirjoittavat vain naiset. Roos käyttää päälähteenään Yleisradion 1970-luvun lopussa järjestämää elämäkertakilpailua.¹⁹⁶ Miehillä saattaa olla kertomuksia esimerkiksi hankalista anopeista, mutta vain naiset kirjoittavat siitä, miten mies kohtelee vaimoaan ja lapsiaankin huonosti tai jopa väkivaltaisesti. Kuitenkin pitkittyneissä tilanteissa perhehelvetti koskettaa kaikkia perheen jäseniä sukupuolesta riippumatta, mutta naisten miehiin kohdistuvasta vallasta ja väkivallasta ei puhuta.¹⁹⁷ Ritva Nätkin jatkaa Roosin ajatusta toteamalla, että miehet ja naiset eivät välttämättä koe samaa tilannetta samalla tavalla, ja kokemus perhehelvetistä riippuu pitkälti siitä, kuka valtaa käyttää ja kuka sen kohteena on. Nätkinin mukaan perhe-termin liittyy paljon sellaista sukupuolispesifiä kokemusta, jota ei ole ainakaan hänen artikkelinsa kirjoitushetkellä vielä tutkittu.¹⁹⁸

Toisaalta tässä voivat vaikuttaa taustalla tiukat sukupuoliroolit, jotka ovat olleet Roosin aineiston kirjoitushetkellä vielä ahtaammat kuin nykyisin. Vaikka mieskirjoittajilla olisikin kokemusta parisuhteesta tapahtuneesta väkivallasta, he eivät ole välttämättä kokeneet, että voisivat kirjoittaa siitä. Väkivallan uhrina oleva mies näyttäytyy heikkona, varsinkin, jos väkivallan tekijänä on ollut nainen, ja siksi kokemuksista kertominen on saattanut hävettää

¹⁹³ SKS KRA. SATA 19831–19859. 1991.

¹⁹⁴ SKS KRA. SATA 12923–12951. 1991.

¹⁹⁵ Määttänen 1993, 157.

¹⁹⁶ Roos 1987, 35–36.

¹⁹⁷ Roos 1987, 149–153.

¹⁹⁸ Nätkin 1993, 182–183.

kirjoittajaa liikaa. On ollut helpompaa jättää kertomatta asiasta. Naiskirjoittajille yhteiskunta sallii helpommin uhrin roolin.

Toisaalta Kirsi Laurén ja Tiiu Jaago ovat huomanneet, että kirjoitetussa aineistossa traumaattisia kokemuksia nostetaan vähemmän esille kuin suullisessa muisteluaineistossa. He arvelevat tämän johtuvan siitä, että kasvokkaisessa vuorovaikutuksessa on helpompi viestiä myös sanattomasti, kun taas kirjoitettu muistitieto on usein osoitettu anonyymille vastaanottajalle, johon ei synny samanlaista suhdetta kuin kasvokkain tehtävässä haastattelussa. Laurén ja Jaago kiinnittivät huomiota myös siihen, että traumaattisia tapahtumia kuvataan usein lakonisesti ja toteavaan sävyyn.¹⁹⁹ Satasärmäisessä naisessa tämä pitää osittain paikkaansa, mutta aineistossani on paljon myös tekstejä, joissa vaikeita, traumaattisiakin tilanteita kuvataan hyvin voimakkaasti ja tunteiden kautta. Luulen, että tämä liittyy muistelijan persoonallisuuteen. Jos muistelijan on muutenkin helppoa puhua tunteistaan, voi olla, että aiheesta kirjoittaminen tuntuu luontevalta. Sama pätee varmasti siihen, miten tapahtumia ja kokemuksia kuvataan.

Aineistossani on esimerkkejä tilanteista, joissa valtatilanteet muuttuvat ja liikkuvat. Kuten luvussa 3.2 kuvattiin, monen naisen elämä muuttuu parempaan, kun hän muuttaa pois lapsuudenkodistaan tai eroaa vaikeasta avioliitosta. Vaikka kirjoittaja olisi ollut vuosia kotonaan alisteisessa asemassa esimerkiksi kontrolloivan aviomiehen takia, eron jälkeen koittaa vapaus, ja hän saa toimia miten haluaa. Nainen muuttuu itse vallan käyttäjäksi. Mielestäni onkin tärkeää muistaa, että vallankäytön kohteena oleminen ja vallan käyttäminen ovat jatkuvassa muutoksessa, eikä pysyviä tilanteita. Ne voivat myös vaihdella: valtarakenteet työpaikalla voivat olla erilaisia kuin kotona. Saman ihmisen elämänkaareen mahtuu monenlaisia valta-asetelmia.

Vaikka monessa aineiston esimerkissä nousee esiin miesten naisiin kohdistama vallankäyttö, minusta on tärkeää huomioida, että kirjoituksissa toistuu myös naisten, varsinkin äitien ja anoppien, kirjoittajaan kohdistama vallankäyttö. Länsimainen maailma on kuitenkin rakentunut niin, että vallitsevat valta-asetat ovat miesten hallussa ja miehiä suosivia, ja tämä on syynä siihen. Miehet myös usein vahvistavat näitä valtarakenteita ja ajatusmalleja itse,

¹⁹⁹ Laurén ja Jaago 2022, 179–181.

joskus tiedostamattaankin, koska se tarjoaa heille enemmän etuja esimerkiksi palkkatasossa naisiin verrattuna.²⁰⁰

Muistitietotutkimuksella voi olla myös yhteiskunnallista merkitystä. Hyvänä esimerkkinä on vuonna 2013 aloitettu hanke, jossa pyrittiin muistitietoahaastattelujen avulla selvittämään suomalaisessa lastensuojelussa tapahtunutta kaltoinkohtelua. Keruun tulokset saivat paljon mediahuomiota, ja Valtioneuvosto järjesti vuonna 2016 virallisen anteeksipyyntötilaisuuden kaltoinkohtelua kokeneille. Hankkeen vaikutukset näkyvät edelleen siinä, miten lastensuojelun toimintaa pyritään parantamaan. Lisäksi monet muut kaltoinkohdellut ihmisryhmät, kuten saamelaiset ja kuurot, ovat pyrkineet samanlaisiin hankkeisiin sekä parantaakseen omaa asemaansa että saadakseen anteeksipyyntönsä kohtelustaan valtiolliselta tasolta.²⁰¹ Vaikka Satasärmäinen nainen ei samalla tavalla pyri korjaamaan mitään yhtä epäkohtaa osallistujien menneisyydessä, se kuitenkin antaa äänen sellaisillekin, jotka eivät välttämättä ole aikaisemmin päässeet ääneen.

²⁰⁰ Jokinen 2010, 132.

²⁰¹ Hytönen ja Malinen 2022, 442–448, 453–454.

4 Loppuluku

Olen tässä tutkielmassa tutkinut arkistojen vallankäyttöä monesta eri näkökulmasta. Arkistot muodostuvat sen perusteella, minkä arkistonhoitajat kokevat tärkeäksi ja säilyttämisen arvoiseksi, ja tämä näkökulma vaihtelee ajasta, paikasta ja arkistosta riippuen.

Valtakunnallisten arkistojen vastapainoksi pienemmät yhteisöt ovat perustaneet omia arkistojaan, joissa kuuluu niidenkin ryhmien omat äänet, jotka muuten hukkuvat virallisiin arkistoihin. Naisten aineistoja suomalaisissa arkistoissa on paljon, mutta on myös paljon ihmisryhmiä, joiden ääni sukupuolesta riippumatta ei arkistoissa kuulu. Arkistojen hiljaisuuksiin vaikuttaa moni asia, ja niitä arkistonhoitajien pitäisi tutkia ja pyrkiä korjaamaan parhaansa mukaan.

Olen tutkinut myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran muistitietokeruisiin liittyviä valtarakenteita. Lähtökohtaisesti kaikille avoimet muistitietokeruut ovat periaatteessa nykyään internetin yleistymisen myötä saavutettavampia kuin esimerkiksi Satasärmäisen naisen keruu-aikaan 1990-luvun alussa. Vallan epätasapainoa kirjoituskeruissa kuitenkin on edelleen. Yksi ongelma on se, että tämä toiminta on suhteellisen huonosti tunnettua. Helposti keruisiin vastaa hyvin homogeeninen joukko ihmisiä, mikä voi luoda vääristyneen kuvan aiheesta. Hyödyttääkö tulevaisuuden tutkijoita se, että aiheesta kertovat vain keskiluokkaiset, eläkeikäiset ihmiset? Olenkin graduprosessin aikana miettinyt paljon sitä, miten keruukutsut tavoittaisivat laajemman joukon ihmisiä. Yksi tapa voisi olla esimerkiksi se, että esimerkiksi yläasteella tai toisella asteella osallistuttaisiin keruisiin koko luokan tai ryhmän voimin. Tärkeässä roolissa on kuitenkin sen korostaminen, että jokainen vastaus on sellaisenaan tärkeä, eivätkä esimerkiksi kielioppivirheet vähennä sen arvoa. Tärkeää olisi myös se, että keruista tehtäisiin mahdollisimman saavutettavia esimerkiksi kääntämällä keruuesitteet mahdollisimman monelle kielelle. Hyvä esimerkki saavutettavammasta muistitietokeruun alustasta oli vuosina 2016–2017 toiminnassa ollut SKS:n Muistikko. Sähköiselle alustalle tuli vuoden aikana monta sataa vastausta, ja varsinkin koululaisilta. Mielestäni SKS:n pitäisi ehdottomasti ottaa hyötykäyttöön ne opit, joita Muistikko-hankkeesta jäi käteen, sillä se voi vaikuttaa paljonkin siihen, miltä muistitietokeruu tulevaisuudessa näyttää.

Tutkijan valtaa ei voida myöskään ohittaa. Rajaamalla aineistoaan tutkija käyttää valtaa, samoin kuin sitä tulkitessaan. Tutkija päättää, mitä asioita nostaa esiin ja mitä ei, ja millaisen kuvan hän luo tutkimuksen kohteesta. Tutkijan täytyy päättää, esittääkö hän vaikeuksia kokeneen tutkimuksen kohteen pelkkänä uhrina vai kokonaisena ihmisenä. Varsinkin

historiantutkimuksessa, jossa tutkimuksen kohteilta ei yleensä voi enää kysyä tarkentavia kysymyksiä, tutkijan tekemät tulkinnat ovat aina pelkkiä tulkintoja. Arkistonhoitajalla on valta päättää, millaista aineistoa arkistossa säilytetään, mutta tutkijalla on valta suunnata valo tiettyihin aineistoihin. Historiantutkijan on hyvä tiedostaa tämä valta, ja pohtia, mitä vaikutuksia vallankäytöllä on.

Valta näkyy myös Satasärmäinen nainen -kilpakeruun vastauksissa monella tavalla. Keskityin tutkielmassani vallan käytön kuvauksiin perhe-elämän konteksteissa. Naiset kertovat kokemuksistaan niin vallankäytön kohteina kuin itse vallankäyttäjinä. Toiset ovat olleet heikommassa asemassa koko ikänsä, jotkut ovat aikuistuttuaan saaneet enemmän valtaa. Vallankäyttäjinä näyttäytyvät useimmiten vanhemmat, aviomiehet ja anopit. Jotkut ovat päättäneet ottaa vallan omiin käsiinsä huolimatta siitä, että ympäristö yrittää kontrolloida heitä. Kirjoittajien omaa vallankäyttöä on esimerkiksi kouluttautuminen ja työn tekeminen, omien rajojen asettaminen tai vaikkapa ajokortin hankkiminen ja uuden harrastuksen aloittaminen.

Itse näen myös kirjoittamisen itsensä vallankäyttönä: se on kirjoittajalle tilaisuus kertoa elämästään omin sanoin ja omilla säännöillään. Monille kirjoittaminen on ollut tärkeä harrastus, ja surullisista ja vaikeista kokemuksista kirjoittaminen on todennäköisesti ollut tärkeä kokemus heillekin, jotka eivät ole kirjoittajana niin kokeneita. Toisaalta monissa teksteissä on nähtävissä vähättelyä omaa tekstiä kohtaan, mutta tärkeintä on, että kirjoitus on lähetetty keruuseen.

Valta ja kirjoittaminen kulkevat käsi kädessä, ja siksi niiden tutkiminen yhdessä onkin ollut kiinnostavaa. Monet arkistoihin talletetut aineistot ovat nimenomaan kirjallisia. Kysymys onkin usein siitä, kuka kirjoittaa, kenestä kirjoitetaan ja miten ihmisistä ja tilanteista kirjoitetaan. Satasärmäisen naisen tapauksessa kirjoittaja on saanut itse päättää, mistä hän kirjoittaa, mutta hän on saanut myös päättää, mistä aiheista hän vaikenee. Tutkijankin on sen myötä hyväksyttävä, että täydellistä kuvaa menneisyydestä ei voi muodostaa.

Satasärmäinen nainen on aineisto, jota on tutkittu monista eri näkökulmista, mutta sen laajuuden ja monipuolisuuden ansioista sitä tutkitaan varmasti tulevaisuudessakin. Valtanäkökulmakaan ei ole vielä loppuun asti tutkittu, sillä aineistoni oli rajattu loppujen lopuksi melko tiukoilla kriteereillä, ja erilaisella rajauksella voisi saada erilaisia tutkimustuloksia. Satasärmäisen naisen vertaaminen johonkin toiseen aineistoon voisi olla myös kiinnostavaa. Luonteva vertailukohde olisi SKS:n Eläköön mies -kilpakeruu, joka

järjestettiin Satasärmäisen naisen jälkeen. Millä tavalla miehet käsittelevät teksteissään valtaa? Ovatko he useammin vallan käyttäjiä kuin vallankäytön kohteita? Entä nouseeko kirjoittamisen merkitys heidän teksteissään yhtä suureen osaan kuin naisten omaelämäkerroissa?

Kun olen lukenut eri ikäisten ja erilaisten naisten omaelämäkertoja, pohtinut valtanäkökuilma ja kirjoittamisen merkityksiä, minulle on vahvistunut tunne siitä, että omasta elämäntarinastaan ja kokemuksista puhuminen on ihmisille tärkeää ja arvokasta, sukupuolesta, iästä tai muista lähtökohdista riippumatta. Jokaisen tarina on yhtä arvokas ja jokaisella on oikeus saada tarinansa kerrotuksi. Voinkin hyvin allekirjoittaa sen, mitä vuonna 1957 syntynyt kirjoittaja toteaa:

Tämä on minun elämäkertani, en tiedä onko liian hienosti sanottu ainutlaatuinen elämäni. Mutta tuskinpa kenelläkään toisella ihmisellä on kuitenkaan ihan samanlaista elämäntaivalta ollut kuljettavanaan.²⁰²

²⁰² SKS KRA. SATA 18532–18545. 1991.

Lähteet

Alkuperäisaineisto

SKS:n arkisto, perinteen ja nykykulttuurin kokoelma (SKS KRA). Satasärmäinen nainen - kilpakeruu 1990–1991 (SATA).

Tutkimuskirjallisuus

Aalto, Ilana, Boxberg, Laura, Ijäs, Ulla ja Paalumäki, Heli: Saatteeksi vallan teorioihin historiantutkimuksessa. *Vallan teorian historiantutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs ja Heli Paalumäki. Historia mirabilis 7. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2011, 7–16.

Ahola, Suvi: Naiset päiväkirjojen kirjoittajina. *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Toim. Ulla Piela. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 96–110.

Apo, Satu: Orjatyöstä oman kodin valtiaaksi. Näkemyksiä kahdeksasta maalaiselämän kuvauksesta. *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Toim. Ulla Piela. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 125–148.

Cook, Terry: Evidence, memory, identity, and community: Four shifting archival paradigms. *Archival Science* vol. 13, 2–3/2013, 95–120.

<https://www.proquest.com/scholarly-journals/evidence-memory-identity-community-four-shifting/docview/1355630005/se-2?accountid=14774> [haettu 31.10.2024]

Downs, Laura Lee: *Writing gender history*. Second Edition. Bloomsbury Academic, London 2010.

Harris, Verne: The archival sliver: Power, memory, and archives in South Africa. *Archival Science* vol. 2., 1–2/2002, 63–86. <https://doi-org.ezproxy.utu.fi/10.1007/BF02435631>

Hatakka, Mari: *Nainen, mies, rakkaus, seksi. Heterosuhteen kulku. kulttuurinen malli ja sitä selittävät diskurssit kahden omaelämäkerta-aineiston valossa*. University of Helsinki, Helsinki 2011.

Hedstrom, Margaret: Archives, memory and interfaces with the past. *Archival Science* vol. 2, 1–2/2002, 21–43. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/archives-memory-interfaces-with-past/docview/214909708/se-2?accountid=14774> [haettu 30.10.2024]

- Henttonen, Pekka: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Uudistettu laitos. Avain, Helsinki 2023.
- Hupaniittu, Outi: Asiakirjallinen kulttuuriperintö. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Toim. Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 268. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2021, 21–46. <https://doi.org/10.21435/tl.268> [haettu 31.10.2024]
- Hynninen, Anna: *Minä, lotta, vaimo, äiti. Kerronnan variaatio ja toimijuus aktiivikertojan muistelukerronnassa*. Turun yliopiston julkaisuja – Annales universitatis Turkuensis. Sarja – ser. C osa- tom. 433. Scripta Lingua Fennica Editio, Turku 2017.
- Hytönen, Kirsi-Maria ja Malinen, Antti: Kaltoinkohtelun muistot lapsuudesta. Muistitietotutkimus vaikuttamassa yhteiskuntaan. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1478. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 439–458. <https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]
- Häkkinen, Antti: Paikka, muisti ja elämä. Muistitiedon käyttö historiantutkimuksessa. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1478. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 327–354. <https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]
- Hämäläinen, Niina ja Timonen, Senni: Kirjoittava ja dokumentoiva nainen. Kuka oli Charlotta Europaeus? *Joustavat sukupuolet – Muuttuvat merkitykset*. Toim. Niina Hämäläinen, Tarja Kupiainen ja Riikka Taavetti. Kalevalaseuran vuosikirja 103. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2024, 192–224. <https://doi.org/10.21435/ksvk.103> [haettu 29.10.2024]
- Härkönen, Mirja: *Naisia, asiakirjoja, arkistoja: Suomen naishistorian arkistolähteitä*. Käsikirjoja 15. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993.
- Jokinen, Arto: Kriittinen miestutkimus. *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010, 128–138.
- Kaartinen, Marjo: Eettinen käänne – hyvä ja oikea historia? *Historian kirjoittamisesta*. Marjo Kaartinen ja Anu Korhonen. Kirja-Aurora, Turku 2005, 205–244.
- Kantola, Johanna: Sukupuoli ja valta. *Käsikirja sukupuoleen*. Toim. Tuija Saresma, Leena-Maija Rossi ja Tuula Juvonen. Vastapaino, Tampere 2010, 78–87.
- Kivilaakso, Katri, Pesonen, Pete ja Taavetti, Riikka: Muistitiedon keruut, kerääjät ja osallisuus. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1478.

- Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 88–114.
<https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]
- Laurén, Kirsi ja Jaago, Tiiu: Trauma, muistitieto ja kertomuksen tutkiminen.
Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1478. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 160–181. <https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]
- Leskelä-Kärki, Maarit: Eletyn ja fiktiivisen rajamailla – Eeva Kilven Naisen päiväkirja kirjailijan tunnustuksena. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen.* Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö ja Liisa Lulu. Vastapaino, Tampere 2020, 199–217.
- Leskelä-Kärki, Maarit: *Toisten elämät. Kirjoituksia elämäkerroista.* Avain, Helsinki 2017.
- Leskelä-Kärki, Maarit: Tutkija ja kolme sisarta. Polkuja henkilökohtaiseen historiantutkimukseen. *Tutkija kertojana. Tunteet, tutkimusprosessi ja kirjoittaminen.* Toim. Johanna Latvala, Eeva Peltonen ja Tuija Saresma. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 79. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2004, 306–337.
- Makkonen, Anna: ”Lukijani, lähdetkö mukaani?” Lajitietoisuus naisten omaelämäkerroissa. *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista.* Toim. Ulla Piela. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 9–34.
- Metsä-Tokila, Piia: Työläismoraali vastarinnan legitimoitina. Poliittisten naisvankien muistitietoaineistojen käyttö historiantutkimuksessa. *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin.* Toim. Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Laurén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 96–113.
- Mikkola, Kati: Vähemmistöjen roolit muuttuvassa arkistopolitiikassa. Perinnekekoelmien etnisiä ja kielellisiä rajanvetoja Suomessa ja Virossa. *Arkistot ja kulttuuriperintö.* Toim. Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 268. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2021, 166–210. <https://doi.org/10.21435/tl.268> [haettu 31.10.2024]
- Molyneux, Maxine, Dey, Adrija, Gatto, Malu A. C. ja Rowden, Holly: *New feminist activism, waves and generation.* Discussion paper. No 40. UN Women, 2011.
<https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2021/Discussion-paper-New-feminist-activism-waves-and-generations-en.pdf> [haettu 1.12.2024]

- Määttänen, Kirsti: Äidit ja tyttäret, anopit ja miniät. *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Toim. Ulla Piela. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 149–164.
- Nakata, Martin: Indigenous memory, forgetting and the archives. *Archives and Manuscripts*. Vol. 40, no. 2. ISSN: 0157-6895, 2012, 98-105.
<https://doi.org/10.1080/01576895.2012.687129> [haettu 30.10.2024]
- Nätkin, Ritva: Äitiys ja sukupuolten väliset suhteet. *Aikanaisia: Kirjoituksia naisten omaelämäkerroista*. Toim. Ulla Piela. Tietolipas 127. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1993, 165–187.
- Olsson, Pia: Kyselyaineistojen dialogisuus. *Kirjoittamalla kerrotut: Kansatieteelliset kyselyt tiedon lähteenä*. Toim. Pirjo Korkiakangas, Pia Olsson, Helena Ruotsala ja Anna-Maria Åström. Ethnos-toimite 19, Suomen kansatieteilijöiden yhdistys Ethnos ry, Helsinki 2016, 155–184.
- Paal, Piret: Kun sairastuin syöpään. Kirjoitettujen kertomusten funktiosta ja statuksesta. *Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin*. Toim. Sami Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Laurén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1314, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 158–177.
- Peltonen, Ulla-Maija: Arkistojen hiljaisuudet. *Elävä aineeton kulttuuriperintö: Hankkeen loppuraportti*. Toim. Anna Kanerva ja Ritva Mitchell. Cuporen verkkojulkaisuja 28. Kulttuuripoliittisen tutkimuksen edistämissäätiö, 2015, 183–187.
https://www.cupore.fi/images/tiedostot/elavaaineetonkulttuuriperinto_loppuraportti.pdf [haettu 30.10.2024]
- Peltonen, Ulla-Maija: Henkilöarkistot. Kuka kelpaa historiaan? *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Toim. Outi Hupaniittu ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 268. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2021, 211–247. <https://doi.org/10.21435/tl.268> [haettu 31.10.2024]
- Piela, Ulla: Saatteeksi. *Satasärmäinen nainen: Elämäkertoja*. Toim. Ulla Piela. Kalevalaisten naisten liiton julkaisuja. Kansanelämän kuvauksia 35. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1992.
- Pöysä, Jyrki: Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. *Muistitietotutkimus. Metodologia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 221–244.

- Roos, J-P.: *Suomalainen elämä. Tutkimus tavallisten suomalaisten elämäkerroista*.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 454. Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura, Helsinki 1987.
- Salmi, Hannu: *Tunteiden palo. Turku liekeissä 1827*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki
2022.
- Salonen, Anna: SKS:n aktiivivastaajien kirjoitusmotiivien jäljillä. *Muistitietotutkimuksen
paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*. Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti.
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1478. Suomalaisen Kirjallisuuden
Seura, Helsinki 2022, 115–137. <https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]
- Schwartz, Joan M. ja Cook, Terry. Archives, records, and power: The making of modern
memory. *Archival Science* vol 2.,1–2/2002, 1–19. <https://doi.org/10.1007/BF02435628>
- Teräs, Kari: Epäilystä vuoropuheluun. Muistelmateokset historiantutkimuksen aineistona.
Tekstien rajoilla. Monitieteisiä näkökulmia kirjoitettuihin aineistoihin. Toim. Sami
Lakomäki, Pauliina Latvala ja Kirsi Laurén. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
Toimituksia 1314, Tiede. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2011, 181–201.
- Tornioja-Latola, Jaana: Omapäisesti valtaa vastaan. Elvi Sinervon arkipäivän politiikka
vankilassa 1941–1944. *Vallan teoriat historiantutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto,
Laura Boxberg, Ulla Ijäs ja Heli Paalumäki. Historia mirabilis 7. Turun historiallinen
yhdistys ry, Turku 2011, 61–83.
- Tuomaala, Saara: *Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen
oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Bibliotheca
Historica 89. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Kadonneet ja unohdetut. Ruotsin ajalla eläneet naisten kirjeet ja
päiväkirjat julkisissa arkistoissa. *Arkistot ja kulttuuriperintö*. Toim. Outi Hupaniittu ja
Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 268. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki
2021, 146–165. <https://doi.org/10.21435/tl.268> [haettu 31.10.2024]
- Valtonen, Marjo Rita: Monitahoinen tehtäväkenttä. *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*.
Ensimmäinen painos. Pekka Henttonen. Avain, Helsinki 2015, 93–126.
- Vehkalahti, Kaisa ja Jouhki, Essi: Lapsuuden ja nuoruuden historian näkökulmia
muistitietotutkimukseen. *Muistitietotutkimuksen paikka. Teoriat, käytännöt ja muutos*.
Toim. Ulla Savolainen ja Riikka Taavetti. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran
toimituksia 1478. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2022, 366–391.
<https://doi.org/10.21435/skst.1478> [haettu 31.10.2024]

Välimäki, Reima: Voidaksemme täydemmin tietää totuuden. Tekstuaalinen valta Botulfin harhaoppioikeudenkäynnissä 1310–1311. *Vallan teoriat historiantutkimuksessa*. Toim. Ilana Aalto, Laura Boxberg, Ulla Ijäs ja Heli Paalumäki. Historia mirabilis 7. Turun historiallinen yhdistys ry, Turku 2011, 116–136.

Verkkosivujen tekstiaineistot

Seta ry.

Sateenkaarihistoria Suomessa. <https://seta.fi/ihmisoikeudet/sateenkaarihistoria-suomessa/> [haettu 1.11.2024]

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Karjalaisuuksien jäljillä -keruun keruuesite (2023). https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/2023karjala_w.pdf [haettu 18.2.2025]

Karjalaisuuksien jäljillä -keruun tulokset (30.11.2023). https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2024/02/karjalaisuus2023_tulos.pdf [haettu 18.2.2025]

Keruut. <https://www.finlit.fi/aineistot/keruut/> [haettu 30.11.2024]

Muistitietokeruut. <https://www.finlit.fi/arkisto/muistitietokeruut-ja-erityiskokoelmat/muistitietokeruut/> [haettu 1.12.2024]

Perinteen ja nykykulttuurin kokoelmien historiaa.

<https://www.finlit.fi/arkisto/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelma/perinteen-ja-nykykulttuurin-kokoelmien-historiaa/> [haettu 30.11.2024]

Satojen tarinoiden Muistikko. <https://www.finlit.fi/wp-content/uploads/2023/10/muistikko2.pdf> [haettu 2.3.2025]

Vastaa muistitietokeruisiin. <https://www.finlit.fi/arkisto/vastaa-muistitietokeruisiin/> [haettu 30.11.2024]

Vastajaverkosto. <https://www.finlit.fi/arkisto/muistitietokeruut-ja-erityiskokoelmat/vastajaverkosto/> [haettu 30.11.2024]

Tieteen termipankki.

Intersektionaalisuus.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Ihmistieteet:intersektionaalisuus> [haettu 1.12.2024]

Muistitieto. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitieto> [24.2.2025]

Muistitietotutkimus.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Folkloristiikka:muistitietotutkimus> [24.2.2025]

Liitteet

Liite 1. Satasärmäinen nainen -kilpakeruun keruuesite

SATASÄRMÄINEN NAINEN

Elämäkertakirjoituskilpailu naisille 1990–1991

Kalevalaisten Naisten Liitto ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkisto järjestävät elämäkertakirjoituskilpailun SATASÄRMÄINEN NAINEN. Kilpailussa keskitytään naiseen ja heidän elämäänsä. Kilpailu on tarkoitettu kaiken ikäisille naisille – nuorille, aikuisille ja ikäihmisille.

Elämäkertojen keruu ja tutkimus on tällä hetkellä niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa nopeasti kehittyvä alue. Elämäkertojen tutkiminen on eräs keino selvittää, miten ihmiset itse hahmottavat, kokevat ja ymmärtävät oman elämänsä sekä yhteiskunnan ja kulttuurin muutokset.

Kerro omalla tyylilläsi suorasukaisesti ja kaihtelematta, millaista on olla suomalainen nainen. Kerro omakohtaisten kokemustesi kautta elämänvaiheistasi, perheestä, työstä, harrastuksista, arjesta ja juhlasta. Kriisit ja onnenhetket, seikkailut ja sattumat, unelmat ja haaveet ovat myös olennainen osa elämää; kerro myös niistä.

Kilpailuun osallistuvien elämäkertojen arvoa ei ratkaise käsiala eikä oikeinkirjoitus vaan aitous.

VASTAUSOHJEET

Merkitse kirjoituksen alkuun

- oma nimi
- ammatti
- syntymäaika ja -paikka
- osoite ja puhelinnumero

- saako elämäkerrassa esiintyviä nimiä mainita julkisuudessa vai ei

Jos äänitöt

- käytä C-kasettia tai avokelanauhuria

- puhu nauhan alkuun sekä omat että haastattelemasi henkilön tiedot sekä haastattelu-aika ja -paikka

- kirjoita samat tiedot nauhakoteloon

- merkitse erilliselle paperille muutamien sanojen tiedoksi nauhan keskeissisältö

Jos lähetät valokuvia

- älä kiinnitä kuvia mitenkään

- mikäli haluat kuvan palautettavaksi, tee siitä merkintä

- merkitse pehmeällä lyijykynällä kunkin kuvan taakse tai negatiivin suojakuoreen numero ja kirjoita erilliselle liuskalle kuvausaika, -paikka, tilaisuus, henkilöt, valokuvaaja ym. tiedot, jos ne ovat tiedossa.

Kirjoita

- enintään 100 konekirjoitusliuskaa; hyväksymme myös siististi käsinkirjoitetun tekstin

- suomeksi tai ruotsiksi

- normaalikokoiselle paperille (A4)

- vain paperin toiselle puolelle

- kakkosvälillä (jos kirjoitat koneella)

- jätä liuskan vasempaan laitaan neljä senttiä tyhjää

Lähetä kirjoituksesi osoitteeseen

Kalevalaisten Naisten Liitto

Fredrikinkatu 41 C 43

00120 Helsinki

Merkitse kuoreen oma nimi ja osoite sekä tunnus SATASÄRMÄINEN NAINEN.

Elämäkertoja ei palauteta, joten ota itsellesi kopio tekstistä.

Lähetä kirjoituksesi viimeistään 28.2.1991 mennessä.

PALKINNOT JA JULKAISEMINEN

PALKINNOT

I palkinto 6000,-

II palkinto 5000,-

III palkinto 3000,-

Palkintolautakunta voi jakaa harkintansa mukaan palkintosumman toisinkin. Lisäksi kaikkien osanottajien kesken jaetaan Kalevala Korun koruja ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjoja.

PALKINTOLAUTAKUNTA

Puheenjohtajana professori Kerttu Saarenheimo, sihteerinä kulttuurisihteerä Ulla Piela ja jäseninä 5 asiantuntijaa.

KERUUTULOSTEN JULKISTAMINEN JA PALKINTOJEN JAKO

Elämäkertakilpailun tulokset julkistetaan ja palkinnot jaetaan huhtikuussa 1991 Kalevalaisten Naisten Liiton vuosikokouksen yhteydessä.

JULKAISEMINEN

Kertyneitä kuvauksia käytetään – kirjoittajien luvalla – tutkimuksissa ja Kalevalaisten Naisen Liiton toimittamassa julkaisussa. Erillisiä tekijänpalkkioita ei makseta. Jos et halua elämäkertaasi tai joitakin osia siitä julkisuuteen, mainitse siitä selkeästi kirjoituksesi yhteydessä. Mainitse myös, saako kirjoituksessa tai nauhoituksessa esiintyviä nimiä julkaista vai ei.

AINEISTON TALLETTAMINEN

Aineisto talletetaan Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoon, jossa se on tutkijoiden käytettävissä.

LISÄTIETOA KILPAILUSTA ANTAVAT

Kalevalaisten Naisten Liitto

Fredrikinkatu 41 C 43

00120 Helsinki

puh. 90-604 791/Elisa Torvinen

90-131 231/SKS, Marjatta Jauhiainen

Liite 2. Tutkielmassa viitatus Satasärmäinen nainen -kilpakeruun vastaukset

Taulukko 1. Tutkielmassa viitatus Satasärmäinen nainen -keruun vastaukset

ARKISTOTUNNUS	SYNTYMÄAIKA JA - PAIKKA	AMMATTI	HUOMIOITA
SATA 697-722	1932, Värtsilä	eläkeläinen	
SATA 845-852	1953	logonomi, eläkeläinen	
SATA 1734-1758	1954, Etelä-Häme	lääkärintsihtööri	
SATA 2082-2092	1954	opettaja	
SATA 2437-2745	1914, Liperi	eläkeläinen	vain saate luettu
SATA 2476-2484	1953, Keski-Suomi	kotiäiti	
SATA 2872-2901	1947, Leppävirta		
SATA 3726-3778	1913, Orimattila	emäntä	
SATA 4227-4252	1952, Salla, Saija	tekstiilitaiteilija	
SATA 4389-4417	1934, Kerava		
SATA 4472-4495	1950	perhepäivähoitaja	
SATA 4785-4811	1916	emäntä	
SATA 4849-4850	1955		
SATA 5167-5182	1919, Hämeenkyrö, Lavajärvi	teollis. omp. opettaja	
SATA 7668-7683	1932, Jäppilä	eläkeläinen	
SATA 8618-8647	1917	emäntä	
SATA 8966-8981	1950, Värtsilä	nuorisotyön ohjaaja	
SATA 9289-9313	1958, Helsinki	valt. kand.	
SATA 9314-9341	1937, Kiuruvesi	emäntä	
SATA 9391-9419	1934, Pyhäjoki	toimistotyöntekijä	
SATA 9947-9953	1917		
SATA 10527-10549	1936	pesulatyöntekijä	
SATA 11243-11252	1935, Luumäki, Luotola	vastaanottoavustaja	
SATA 11400-11425	1931	emäntä	
SATA 11905-11907	1938, Viipuri		
SATA 12775-12788	1936	emäntä	
SATA 12923-12951	1935, Jäppilä	emäntä	
SATA 13362-13377	1917, Valkeala	kamppaaja	haastattelu
SATA 14151-14155	1930		
SATA 14452-14468	1911, Virrat	emäntä	
SATA 14469-14476	1933	kotitalousneuvoja	
SATA 14634-14657	1951		
SATA 14731-14738	1935, Etelä-Pohjanmaa	siivoaja	

ARKISTOTUNNUS	SYNTYMÄAIKA JA - PAIKKA	AMMATTI	HUOMIOITA
SATA 15516-15536	1930	siivooja	
SATA 16746-16772	1936, Muolaa	myyjä	
SATA 16993-17003	1950, Savo		
SATA 18532-18545	1957, Pohjanmaa	perushoitaja	
SATA 19045-19050	1936, Helsinki	lehtori	
SATA 19831-19859	1932, Oulujoki	sairaala-apulainen	